

SZTÁRAY KÉZDY ÉVA – DRJENOVSKY ZSÓFIA¹

GONDOSKODÁSVISZONYOK A GYERMEKÜKKEL OTTHON LÉVŐ APÁK CSALÁDJÁBAN MAGYARORSZÁGON²

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.138>

ABSZTRAKT

A hagyományos családi szerepfelfogás szerint a családon belüli gondoskodás, különösen a kisgyermek körüli teendők ellátása elsősorban az anya feladata, az apa szerepe pedig a kenyérkeresés, azaz a családjától elkülönülten, a munkaerőpiacon történő munkavégzés, amellyel a családjának megteremti az anyagi biztonságot. Az utóbbi évtizedekben azonban a társadalmi változásoknak megfelelően megjelent egy új típusú, modern apakép is, amely mögött egy inkább egalitárius családi szerepfelfogás húzódhat meg. Ezzel párhuzamosan a hegemon maszkulinitás elmélete és gyakorlata mellett empirikus kutatási tapasztalatokkal is alátámasztott új férfiasságdefiníciók fogalmazódnak meg, amelybe a háztartási munkák egyenlőbb megosztása mellett a kisgyermekről való gondoskodás is beletartozik. Továbbá számos kutatás mutatja, hogy az apák aktív részvétele a gyermekek gondozásában pozitív hatással van a szülő-gyermek, valamint a szülők közötti kapcsolatra és a családi dinamika alakulására.

Bár Magyarországon is egyfajta elmozdulás figyelhető meg a hagyományos, kenyérkereső apa normája felől az új típusú, gondoskodó apakép irányába, nemzetközi adatokkal is összevetve mégis azt látjuk, hogy hazánkban a gyermekével otthon maradó apa még ebbe a képbe is ritkán illeszkedik.

Tanulmányunkban éppen ezzel a bővülő, de igen szűk csoporttal foglalkozunk. Eredményeink 31 olyan apával készített félig-strukturált mélyinterjú alapján alakultak ki, akik gyermekük születését követően valamely időszakban maguk maradtak otthon, míg az anya dolgozott. Annak érdekében, hogy az eredményeket családi kontextusban lehessen értékelni, az interjúalanyok párjai is kitöltötték egy rövid kérdőívet.

Eredményeink közül tanulmányunkban ismertetjük egyrészt az otthon maradó apáknak az apaságról és az azzal szorosan összefüggő férfiasságról vallott felfogásának jellegzetes mintázatait, másrészt megvizsgáljuk, hogy az otthon töltött idő hogyan alakította az apák és gyermekük közötti, valamint a szülők közötti kapcsolatot.

Kulcsszavak: gyermekükkel otthon maradó apák, gondoskodó apaság, férfiasság, kvalitatív kutatás

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, Szociológia Tanszék

2 A szerzők a tanulmány alapjául szolgáló kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara által finanszírozott, „Szülőség-apaság” című, 20695B800 témaszámú pályázatának keretében végezték.

CARING RELATIONSHIPS WITHIN FAMILIES WITH STAY-AT-HOME FATHERS

ABSTRACT

According to the traditional parental role perception, caring within the family, especially taking care of small children is primarily the role of the mother while the father, as the breadwinner, provides the family with financial stability by working in the labour market separated from the family. In recent decades, however in line with social change a new type of modern father-image has appeared behind which a more egalitarian concept of family role may lie. In parallel, along with the theory and practice of hegemon masculinity new definitions of masculinities, also supported by empirical research experience, are being formulated. They include in addition to a more equal distribution of chores, the care of young children. Furthermore, numerous researches show that fathers' active participation in childcare has several positive effects on the relationship between the parents and the children, and between the parents themselves, as well as on family dynamics.

Although a shift from the traditional, breadwinner norm of fatherhood to the new type of caring father image can be seen in Hungary as well, even so, in comparison with international data, we can observe that stay-at-home fathers in Hungary rarely fit even in this image.

In our study, we are focusing on this expanding but very narrow group. Our results are based on 31 semi-structured interviews with fathers who actually, any time after the birth of their child, have stayed at home while the mother was working. In order to evaluate our results in a family context, we asked also the interviewees' partners to fill in a short questionnaire.

Among our results we describe in our study on the one hand the characteristic patterns of stay-at-home fathers' perceptions about fatherhood and closely related masculinity. On the other hand, we examine how time spent at home has shaped the relationship between fathers and their children, as well as the relationship between the parents themselves.

Keywords: stay-at-home fathers, caring fatherhood, masculinity, qualitative research

SZTÁRAY KÉZDY ÉVA – DRJENOVSKY ZSÓFIA

GONDOSKODÁSVISZONYOK A GYERMEKÜKKEL OTTHON LÉVŐ APÁK CSALÁDJAIBAN MAGYARORSZÁGON

BEVEZETÉS

A gondoskodás az emberi kapcsolatok egyik legalapvetőbb eleme és mint alapvető emberi cselekvés a társadalmi integrációt erősítő tevékenység (Acsády 2014). Komplex rendszerként magába foglalja a rászoruló emberek fizikai és érzelmi segítségét az újszülöttről és kisgyermekéről való gondoskodástól kezdve a betegek és az idősek ellátásán keresztül a bármilyen hátrányos helyzetben lévők megsegítéséig (Bartha–Zentai 2020). Megkülönböztethetjük a fizetett munkaként végzett formális, intézményesített gondoskodási feladatokat a nem fizetett gondoskodási tevékenységtől. Az utóbbiba beletartozik a mindennapi életben funkcionális korlátokkal küzdő személyek önkéntes segítése (OECD 2011), valamint a háztartásokban végzett minden nem piaci tevékenység – ideértve a gyermekek vagy az idősek közvetlen ellátását és a közvetett gondoskodási tevékenységeket, mint például a főzés vagy a takarítás (daSilva 2019).

Tanulmányunkban a családon belüli nem fizetett gondoskodásviszonyokat elemezzük olyan családok körében, ahol az apa marad otthon egy bizonyos ideig a gyermekével, míg az anya az otthonon kívül végez kereső tevékenységet. Ezekben a családokban a hagyományosan női feladatnak tekintett gondoskodás (Acsády 2014, daSilva 2019) az apának nem csupán az egyik, hanem a fő feladatává válik. A gyermekükkel otthon maradó magyar apákat vizsgáló átfogó kutatásunkon belül jelen tanulmányban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy ezek az elsődleges gondoskodóvá váló férfiak hogyan értelmezik az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát, és mindez hogyan formálta a gyermekükkel és a partnerükkel való viszonyukat.

Kutatásunk elméleti kereteként először bemutatjuk az utóbbi évtizedekben történő változásokat a szülői szerepek és szerepelvárások tekintetében. Ezt követően ismertetjük, hogy a szerepváltozásokkal párhuzamosan milyen empirikus tapasztalatokkal is alátámasztott új típusú apaság- és férfiasságkonceptiók fogalmazódtak meg a szakirodalomban. Majd bemutatjuk a célcsoportunkra, azaz a gyermekükkel otthon maradó apákra vonatkozó nemzetközi kutatási eredményeket, külön kiemelve, hogy az otthon töltött idő hogyan alakította az apák és gyermekük közötti, valamint a szülők közötti kapcsolatot. Elméleti keretezésünk utolsó szakaszában rátérünk a magyarországi apakutatások bemutatására. Kutatásunk módszertanának ismertetése után elemzésünkben az elméleti keretezés során felvázolt szempontok szerint ismertetjük a kutatási kérdéseinkre kapott eredményeinket és következtetéseinket.

ELMÉLETI KERET

Változó szülői szerepek és szerepelvárások

Az ipari forradalmat követően az érintett társadalmakban kialakult hagyományos szülői szerepfelfogás és elvárás szerint egy családon belül a gyermekgondozás és -nevelés elsősorban a nők, az anyák dolga, míg az apa a családjától elkülönülten, kenyérkeresőként a munkaerőpiacon dolgozva nyújtja az anyagi biztonságot a családjának. A 20. század második felében a gazdasági, társadalmi változások következtében a nők tömegesen léptek be a munkaerőpiacra és a legtöbb országban általánossá vált a kétkeresős családmódel (Johnson

2016). Ebben a modellben a nőkre kettős teher hárul: helyt kell állniuk a munkahelyen, hogy ezzel anyagilag is támogassák a családjukat és meg kell felelniük a korábbi gondoskodással kapcsolatos szerepelvárásoknak is (Latshaw–Hale 2016).

A nők munkaerőpiaci aktivitásának növekedésével a férfiakra vonatkozóan is megkettőződtek a szerepelvárások: növekvő szerepet kell vállalniuk az otthoni, gondoskodáshoz kötődő feladatokban, valamint fő kenyérkeresőként továbbra is helyt kell állniuk a munkahelyükön és így jó apaként biztosítani a család anyagi ellátását (Geszler 2014, McLaughlin–Muldoon 2014). Ugyanakkor az utóbbi évtizedekben mindkét nem részéről megnőtt a belső igény arra, hogy magas szinten tölthessék be szerepüket egyszerre a munkában és otthon is (Hobson–Fahlén 2009). Mindezen változások ellenére a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok is azt mutatják, hogy – a skandináv országok kivételével – a háztartási munkamegosztás továbbra sem kiegyenlített (például OECD 2021, Szalma–Takács 2017, Acsády 2014, Nagy et al. 2018, Geszler 2018).

Változó férfi- és apakép

A szülői szerepek és szerepelvárások változásával párhuzamosan a férfiasság és az azzal szorosan összefüggő apaság társadalmi definíciója is változóban van. Hogy mi számít egy társadalomban jó vagy normatív apaságnak, kulturális, politikai és gazdasági összefüggések alapján változik (Duckworth–Buzzanell 2009, Latshaw 2011). Ezen változások ismertetéséhez a hegemon maszkulinitás elméletéből indulunk ki, amelynek leggyakrabban idézett forrásai R. W. Connell és szerzőtársainak több tanulmánya (például Connell 1995, Connell–Messerschmidt 2009).

Connellék szerint a hegemon maszkulinitás egy nagyobb struktúra részét képező összetett jelenség, amely *„...arra vonatkozik, hogy férfiak egyes csoportjai hogyan válnak képessé arra, hogy belakják a hatalommal és gazdagsággal járó pozíciókat, illetve hogyan lesznek képesek legitimálni és újratermelni az uralmukat létrehozó társadalmi viszonylatokat”* (Connellt idézi: Hadas 2009:33). Ezeknek a társadalmi viszonyoknak az egyik legnyilvánvalóbb leképeződése a család, illetve a háztartás, ahol akár a szülők közötti, akár a gyermek(ek) és szülők közötti viszonyokban, vagy a háztartási és gyermeknevelési, azaz a gondoskodó feladatok elosztásában tükröződnek vissza a férfiassággal kapcsolatos elvárások (Connell 1995).

A hegemon férfiideál hagyományosan olyan tulajdonságokat testesít meg, mint erős, sikeres, érzelem nélküli és irányító (Hunter et al. 2017), amely tulajdonságok kevés teret engednek az intimitásnak és gondoskodásnak (Geszler 2014). A családon belül pedig egyértelműen a családfő, illetve az elsődleges kenyérkereső anyagi biztonságot nyújtó szerepe társul a hegemon férfiassághoz, amelynek feladását jelenti, ha a férfi a kizárólagosan női feladatnak tekintett háztartási és gyermeknevelési teendőkből is kiveszi a részét (Connell 1995, Neményi 2016, Elliott 2015). A hegemon férfiidentitás tehát a fizetett munka és a karrier szimbolikus értékén alapul, párosulva a gyermeke számára fizikailag és érzelmileg is elérhetetlen, távolságtartó, hatalmat és tekintélyt képviselő apa figurájával (Hunter et al. 2017).

Connellék elmélete szerint a hegemon maszkulinitást a férfiaknak ugyan csak kisebb része gyakorolja, mégis normatívnak tekinthető, azaz a férfilet legismertebb és a nyugati társadalmak által legismertebb módja fogalmazódik meg benne. Így azok a férfiak is elismerik létezését és ehhez képest pozícionálják saját magukat, akik nem felelnek meg a hegemon maszkulinitás kulturális elvárásainak (Connell 2000, Connell–Messerschmidt 2009). Egy, a közelmúlt empirikus kutatásainak tanulságait összefoglaló tanulmány is arra a következtetésre jutott, hogy úgy tűnik, a hegemon férfiasság az új típusú férfiasság- és apaságkonceptiók terjedése mellett továbbra is irányítja a kortárs apaságdefiníciókat a nyugati társadalmakban (Hunter et al. 2017).

A tradicionális, „gondoskodásmentes” férfiasság elmélete és gyakorlata mellett, illetve ezekkel szemben az utóbbi években számos, empirikus kutatási tapasztalattal is alátámasztott – és társadalmilag is kívánatos (Connell–Messerschmidt 2009) – új férfiasságdefiníció fogalmazódik meg a szakirodalomban (például Hanlon 2012, Elliott 2015, Dermott 2003), ami egyben egy új típusú, a hegemon maszkulinitással versengő apaképet is körvonalaz. Más szerzők pedig amellett érvelnek, hogy az apák gondoskodó gyakorlata beépül a hegemon férfiasság fogalmába (Brandth–Kvande 1998), így az új apakép nem megkérdőjelezi a hegemon férfiasságot, hanem összhangba kerül vele, és ezáltal az aktív apaság ideálja hegemon státuszt nyerhet (Geszler 2018).

Az új apaság és férfiasság koncepciójára az elmúlt évtizedekben különböző elnevezések születtek, amelyekről általánosságban elmondható, hogy elvetik azt a szerepmegosztást, mely szerint az apáknak kizárólag a gazdasági szerepre kellene koncentrálniuk, miközben az anya fő feladata az otthon és a gyermekek gondozása lenne. Az új férfi, illetve apa (new man, new father) jellemezhető továbbá mindazokkal a hagyományosan női attribútumokkal, mint az érzékenység, az érzelmek kifejezésének képessége, és a – jelen kutatásunk szempontjából legfontosabbnak értékelt – gondoskodás képessége és igénye (Geszler 2014). A továbbiakban néhány sokat idézett és hivatkozott definíciót fogunk áttekinteni.

Niall Hanlon 2012-es könyvében új perspektívába helyezte a férfiaknak a gondoskodó feladatokhoz fűződő amúgy bizonytalan viszonyát egy olyan társadalmi kontextusban, ahol a tradicionális férfiasság elvárása egyidejűleg van jelen a férfiak növekvő igényével a gondoskodási feladatokba történő bevonódással. Ír férfiak tanulmányozása során bemutatta, hogy a férfiasság nem zárja ki a gondoskodó feladatok ellátását és az érzelmi kapcsolatok ápolását. Tágabb kontextusban a Hanlon (2012) által megfogalmazott gondoskodó társadalom megéri és elismeri, hogy a gondoskodó férfiasság (caring masculinity) egy érvényes és értékes identitás lehet a férfiak számára.

Lényegében Hanlon megközelítésére alapozva Elliott (2015) gondoskodó férfiasságnak nevezi az olyan férfiidentitást, amely egy kapcsolatban elutasítja az egyenlőtlenségeket kifejező uralmi viszonyokat és a hozzá kapcsolódó olyan tulajdonságokat, mint például az erőszak. A gondoskodó férfiasság további jellemzői az érzelmek kifejezése és a gondoskodás értékelése, valamint a hagyományos férfias értékek újrafogalmazása gondozásorientált és kapcsolati értékekké (Elliott 2015, Lee–Lee 2018).

Több szerző (Dermott 2003, Norman–Elliot 2014) a gondoskodó feladatokban való apai részvétel, azaz a résztvevő apaság (involved fatherhood) konceptuális és operacionális nehézségére hívja fel a figyelmet, mivel a részvétel sokféleképpen értelmezhető. A tág és nem pontosított értelmezési keret lehetővé teszi, hogy minden apát, aki valamilyen szinten részt vesz a gyermekek gondozásában és a nevelési feladatokban, résztvevő apaként jellemezzünk (Dermott 2003:11). Ebben az értelemben az apák által elvégzett házimunka, illetve a házon kívül végzett keresőtevékenység is indirekt gondoskodásként értelmezhető. Dermott (2003) így bevezeti az érzelmi alapú apaság (intimate fatherhood) fogalmát, amely inkább a gyermek életében való érzelmi, mint a gyakorlati részvételre helyezi a hangsúlyt. Az érzelmi közelség kialakítására törekvő apák (intimate fathers) nagyobb arányban vesznek részt a szülői feladatokban, de ez nem szükségszerűen terjed ki a házimunkára is, elsősorban inkább a gyerekek körüli kötetlenebb tevékenységekre értendő (például játék, esti olvasás stb.).

Az apaszerep norvégiai történetét elemző könyvében Lorentzen (2014) megkülönbözteti a családért-apa (father-for-the-family) és a családban-apa (father-in-the-family) fogalmakat. Az előbbi a 20. század első harmadától az 1960-as évekig jellemezte a norvég apaképet és egy olyan modellt jelent, ahol az apa elsődleges feladata a családért végzett keresőmunka, az anya pedig a gyermekekről való gondoskodásért felelős. A családban-apa fogalom pedig az apák kettős szerepére utal, amelyben az apa részvétele a gyermek életében magától

értetődik. Szintén a skandináv társadalmakra vonatkozó kutatások aktív apaságként írják le azt az apai attitűdöt, melynek legfontosabb eleme a gyermeknevelésben való aktív részvétel (Geszler 2014), amelyet a célzott, nem átruházható apasági szabadság intézménye is elősegít ezekben az országokban. (OECD 2019a, 2019b)

Az új apaság meghatározását célzó szakirodalmak egyetértenek abban, hogy az apai kenyérkereső szerep nem zárja ki a gyermeknevelésben való aktívabb részvételt. Koslowski (2011) például *„az aktívan törődő apaság meghatározása során azt hangsúlyozta, hogy az aktívan törődő apák a fizetett munkavégzésből és a gyermekekkel való törődésből egyaránt kiveszik a részüket – és nem feltétlenül a munkaerőpiaci részvételük csökkentése révén próbálják összeegyeztetni családi feladataikat a fizetett munkavégzéssel”* (Takács 2017:105). Sőt, Hanlon (2012) szerint a család anyagi biztonságának előteremtése értelmezhető a gondoskodás egyik legitim formájaként is. Ebből a szempontból azok az úgynevezett „elsődleges gondoskodó apák” (primary caregiving fathers) (Hunter et al. 2017), akik egy bizonyos időre részben vagy teljesen feladják a kenyérkereső munkájukat annak érdekében, hogy kisgyermekükkel otthon maradjanak, a férfiasságnak egy új formáját hozzák létre (Doucet 2004).

Gyermekekkel otthon maradó apák

Napjainkban szerte a világon egyre több férfi értelmezi újra apaságát és – ha átmeneti időre is, de – ki lépve a munkaerőpiacról elsődleges gondoskodóvá lép elő, így az apák ezen szűkebb csoportjának vizsgálatát egyre nagyobb társadalomtudományos érdeklődés övezi. A továbbiakban áttekintjük a gyermekükkel otthon maradó apákra vonatkozó nemzetközi kutatásokat abból a szempontból, hogy milyen férfiasság-, illetve apaképek azonosíthatóak körükben.

A legtöbb otthon maradó apával készített empirikus (általában kvalitatív interjúkon alapuló) kutatás megállapítja, hogy a vizsgált apák egyszerűen újradefiniálják maguknak a férfiasság fogalmát és új férfinormákat formálnak (Rushing–Sparks 2017, Rochlen–McKelley 2009, Rochlen et al. 2008, Brandth 2012), mivel az általuk betöltött új apaszerep nem kompatibilis a hagyományos szereppel (McLaughlin–Muldoon 2014). A legtöbbjük szülői szerepfelfogása szakít az általános társadalmi elvárásokkal, főleg az „apa mint a család anyagi támasza” elvárással (Snitker 2018) és egy sokkal rugalmasabb meghatározását adják a férfiasságnak és az apaságnak.

Kifejezetten férfiasnak tartják az anyagi biztonság megteremtésén túlmutató közvetlen gondoskodást is (Rochlen et al. 2008), és mivel ez a döntésük a családjuk legjobb érdekét szolgálja, ezáltal váltak olyan apákká, amilyenek szerettek volna lenni (Merla 2008). Fogalmazhatunk úgy is, hogy a férfiasságnak, illetve a jó apaságnak új sikerkritériumait fogalmazták meg (Rochlen–McKelley 2009), mint például a gyermekükkel kialakított kapcsolat minősége, vagy a gyermekkel eltöltött minőségi idő (Murinkó 2014a, Merla 2008, Chesley 2011). A vizsgált apák céljai középpontjában nem az anyagiak állnak, hanem a minőségi élet és a jó kapcsolat a párjukkal és a gyerek(ek)kel (Merla 2008).

A vizsgált apákat a hagyományos szülői szerepfelfogást elutasító attitűd jellemzi (Fischer–Anderson 2012, Snitker 2018). Azonban ez nem azt jelenti, hogy ne szembesülnének a család, a barátok és a tágabb környezet felől érkező külső elvárásokkal, mely szerint a gyermeknevelésben való intenzív részvétel pozitív visszajelzést eredményez, de a kenyérkereső szerep feladása és az elsődleges gondoskodó szülővé válás már meglepődést, esetenként kifejezett rosszallást vált ki a környezetből (Merla 2008, Snitker 2018). Többben arról számoltak be, hogy küzdenek a hagyományos pénzkereső férfikép eszméjével (Chesley 2011), és az ebből fakadó feszültséget úgy próbálják feloldani, hogy vagy valamilyen kapcsolatban maradnak a fizetett munkájukkal, vagy nem fizetett munkákat, például közösségi tevékenységet végeznek. Ezáltal megmarad a családfenntartó (provider)

identitásuk, ezzel magukat és másokat is megnyugtathatnak afelől, hogy még mindig férfiak (Doucet 2004, Doucet–Merla 2007, Latshaw 2011). Ha viszont nem tudják fenntartani sem a fizetett, sem a nem fizetett munkához fűződő kapcsolatukat, akkor szintén jellemző, hogy otthonlétük alatt valamilyen továbbképzésen vagy oktatásban vesznek részt, ami segíti őket a munkába való visszatérésben (Brandth–Kvande 1998, Latshaw 2011, Hunter et al. 2017).

Az apák otthonmaradásának lehetséges hatásai

Az apák aktív részvétele a gyermekek gondozásában számos makro- és mikroszintű pozitív hatással bír egy társadalomban, kezdve a nemek közötti egyenlőtlenségek csökkenésével, a nők magasabb munkaerőpiaci részvételén keresztül a családi kapcsolatok és dinamika kedvező alakulásáig. A következőkben bemutatjuk, hogy az otthon maradó apákra vonatkozó nemzetközi kutatások milyen hatásokról számolnak be a szülő-gyermek, valamint a szülők közötti kapcsolat és a családi dinamika alakulása tekintetében.

Az apák otthonmaradásának hatása az apa-gyerek kapcsolatra

Már az ezredfordulón megfigyelhető általános jelenség volt, hogy az apák intenzívebben vettek részt gyermekeik életében, több időt töltöttek velük, mint a korábbi nemzedékek férfitagjai (Tóth–Somlai 2002). Azonban a hagyományos apaszerepnek megfelelően a családtól elkülönült helyen végzett keresőtevékenység az apákat megakadályozza abban, hogy annyi időt töltsenek el gyermekükkel, amennyit szeretnének.

Az otthon maradó apák kiemelten fontosnak tartják, hogy lássák a gyermeküket felnőni és hogy gazdag és intim kapcsolat alakuljon ki közöttük. Ők ettől olyan apák, mint amilyenek akarnak lenni, amitől korábban éppen a pénzkereső szerep tartotta vissza őket. A gyerekekkel való kapcsolat minősége központi tényező volt abban, hogy az otthon maradó apa és a kereső anya felállást válasszák. Empirikus vizsgálatok szerint az apa bevonódása a családi feladatokba szoros érzelmi kapcsolatot eredményez az apa és a gyerek között, erősíti az apa gyerek kapcsolatot (Merla 2008, Chesley 2011).

Amennyiben az anya a kenyérkereső, mind az anyának, mind az apának erősödött a kapcsolata a gyermekkel Rushing és Powell (2015) eredményei szerint. Míg az apáknak napközben van lehetőségük minőségi időt tölteni a gyermekükkel, addig az anyák a reggeli és az esti órákban, illetve hétvégén tudnak inkább bevonódni a gondozói feladatokba. Ilyenkor az apák biztosítják az anyáknak, hogy a gyerekekkel lehessenek (Chesley 2011). Az otthon lévő apákkal készített legtöbb kutatás eredményei közt kiemeli a szülő-gyermek kapcsolat pozitív alakulását (Rochlen-Mckelley 2009, Johnson 2016, Snitker 2018).

Az apa otthonmaradásának hatása a szülők közötti kapcsolatra

Az otthon maradó apák tehát szorosabb érzelmi kapcsolatot szeretnének a gyermekükkel, ezért megosztják a gondoskodást az anyával (Rushing–Powell 2015, Doucet 2009). Ezekben a családokban egalitáriusabb szemlélet érvényesül a szülői gyakorlatok terén (Rushing–Powell 2015, Merla 2008), az otthoni hagyományos munkamegosztás egy kiegyensúlyozottabb munkavégzés felé mozdulhat el, mely a szülői felelősség sokkal ki-egyenlítettőbb megosztását is eredményezi (Chesley 2011).

Egy dolgozó anya magas fokú támogatást kap otthon maradó férjétől: az apa támogatja az anyát a munkájában, ami csökkenti a gyermekneveléssel és a házimunkával kapcsolatos stresszt. Mindez nagyobb egyetértést eredményez a családi döntések terén, és sokszor intenzív kommunikációval is jár. Sok esetben az anyák tartják napközben a kapcsolatot a férjükkel, így továbbra is részesei a napi döntéseknek (Rushing–Powell 2015).

A kiegyenlített döntéshozás, a munkamegosztás és egymásnak a megbecsülése alapvető tényezők a házastársi megelégedettségben. Az egymás iránti pozitív érzések tehát tovább erősítik a szülők közötti kohéziót (Rushing–Powell 2015, Merla 2008, Rushing–Sparks 2017). A szerepvállalás megfordítása továbbá lehetőséget biztosít arra is, hogy kölcsönösen megértsék egymás korábbi feladatait (azaz például az apa lássa az otthoni teendőket, az anya pedig a gyerek melletti napközbeni munkavégzés nehézségeit).

Az apák támogató hozzáállása az anyák munkavégzését illetően pozitív hatással lehet a nő karrierjére is (Dunn et al. 2011). Azzal, hogy tudják, a gyereket jó kezekben hagyták (Dunn et al. 2011), sokkal komfortosabban tudják végezni a munkájukat, jobban tudnak koncentrálni a munkahelyi kötelezettségeikre, mely abban is segít, hogy az otthoni idejükben pedig jobban tudnak a gyerekekkel is minőségi időt tölteni (Rushing–Sparks 2017). Ugyanakkor Chesley (2011) eredményei vegyesebb képet mutatnak ebből a szempontból. Bár növelheti a párkapcsolati elégedettséget, hogy ezek az apák a háztartási terhek átvállalásával támogatják az anyákat a munkavégzésükben, az interjúalanyok beszámoltak például az apa és a gyermek között kialakult szoros kapcsolatra való féltékenységről, mely a házasságukra negatív hatással volt. Emiatt sokkal kritikusabban is ítéli meg a férfi saját szülői képességeit, mely szintén konfliktust eredményezhet a párkapcsolatban. Összességében mindezek alapján elmondható, hogy az apák a szerepüket nem csupán abban látják, hogy a gyermekükről gondoskodjanak, hanem abban is, hogy minél inkább távol tartsák a stresszt az anyától, minél harmonikusabban tudják megosztani feladataikat, így törekszenek a munka és a család egyensúlyának elérésére.

A MAGYAR APÁK

Az apaszerep változásával összefüggő magyar kutatások

A férfiak családban betöltött szerepét vizsgáló hazai kutatások igen elenyészőek voltak sokáig. Pongrácz és Molnár (2011) 2000 és 2009 között vizsgálta a tradicionális és a modern szemlélet alakulását. Eredményeikben bemutatták, hogy míg az előző némileg visszaszorult, teret engedve az utóbbinak, összességében a „kevert” szemléletű típus alkotta a legnagyobb csoportot. Spéder 2011-ben vizsgálta a magyar társadalom erre vonatkozó véleményét a teljes népességre vonatkozó reprezentatív mintán. Eredményei szerint a „kenyérkereső” és az „új típusú apák” közötti szerepelvárás különbség elsősorban a gyermekgondozás területén érhető tetten. A legtöbben kettős elvárást fogalmaznak meg a férfiakkal szemben, azaz fontos egyfelől mind az anyagiak biztosítása, mind pedig a családi életben való aktív részvétel. Azonban a hagyományos kenyérkereső apakép erős jelenlétére utal, hogy a megkérdezettek fele továbbra sem tartja fontosnak az apák aktív részvételét a gyermekgondozásban. Kevés azoknak az aránya, akik a gondoskodó apaszerepet helyezik előtérbe, illetve akik elutasítanák a férfi pénzkereső szerepének a fontosságát (Spéder 2011).

Az apai szerepekkel kapcsolatos attitűdöket, a nemi szerepekkel kapcsolatos vélekedés alakulását vizsgálta Gregor (2014, 2016) is. Eredményeiből többek között kiderül, hogy a felnőtt lakosság már bizonyos szempontból támogatja az apák aktívabb családi részvételét, azonban ez a támogatás nem egyértelmű: annak ellenére, hogy a 2000-es évektől a hazai közvéleményben is egyre erőteljesebben jelenik meg, hogy a férfiak intenzívebben vegyenek részt az otthoni feladatokban, abban, hogy ez akár azt is jelentheti-e, hogy az apa vegye igénybe az otthonmaradással járó családtámogatást (gyed/gyes), már igen megosztott a közvélemény.

Makay és Spéder (2018) – a korábbiakkal összhangban – később is vizsgálták, hogy a társadalom mennyiben támogatja az „új típusú”, családcentrikus apaszerepet, és mennyiben a „hagyományos” típust. Eredményeik alapján a népesség több mint fele elvárja az apáktól a gyermekeivel törődő apai szerepet is, azaz, hogy aktívan vegyenek részt a családi életben. Emellett a férfiakkal szemben megjelenő társadalmi elvárások között

továbbra is jelen vannak a családfenntartói szereppel kapcsolatos elvárások, és a magyar társadalomban ez a kettős elvárás a legelterjedtebb (a társadalom kétötödére jellemző).

A legfrissebb reprezentatív adatfelvétel a magyar születési kohorszvizsgálat (Szabó 2020), melynek egy része kifejezetten az apák szerepére vonatkozó kérdéseket is tartalmaz. A megkérdezett apák közel fele számára nem fontos a pénz és a karrier. 63%-uk nyilatkozott úgy, hogy „az apák ugyanolyan jól el tudnak látni egy kisgyereket, mint az anyák”. Az apák 53%-a ellenzi azt az állítást, hogy a „férfiaknak nehéz gyengédségüket, érzelmeiket kimutatni egy kisbaba felé” (KOHORSZ'18 2021). Ezekből az előzetes eredményekből is feltételezhetően igazolható Magyarországon az új típusú apaság irányába történő elmozdulás, azonban ahogyan ezt a következő fejezetben is látni fogjuk, a gyermekével otthon maradó apa még ebbe a képbe is ritkán illeszkedik. Makay és Spéder (2018) vizsgálatából az derül ki, hogy a válaszadók 71%-a értett egyet azzal, hogy „Nem való egy férfinak, hogy háztartásbeli legyen”.

Magyarországon korábban csupán egy olyan empirikus kutatás készült (Takács 2017, 2020), amely kifejezetten a gyermekükkel otthon lévő apák vizsgálatát tűzte ki célul, azonban Takács 2005 és 2008 között zajló kvalitatív kutatása során az 55 megkérdezett apa közül csak nyolcan voltak olyanok, akik legalább fél évig kipróbálták az otthon maradó apák (*stay-at-home fathers*) szerepét (Takács 2020:490). Az önmagában is jelzésértékű, hogy a 15 évvel ezelőtti helyzethez képest a mostani kutatásban már könnyebben lehetett otthon maradó apákat találni. Olyan hazai kutatások is születtek, amelyekben olyan családokat vizsgáltak, ahol az anya a fő kenyérkereső. Mindezek a kutatások összességében igen jó kiindulópontot nyújtanak jelen téma vizsgálatához, hiszen más-más szempontból járják körbe az apaszerepet, illetve a párkapcsolati dinamikát. Neményi és Takács (2018, Neményi 2016) interjúkutatásukban olyan párokat kérdeztek, ahol a nők járultak hozzá nagyobb mértékben a családi összjövedelemhez. Nagy Beáta (2016) kvalitatív kutatásában senior pozíciókban dolgozó nőkre fókuszált. A vizsgált családok között egyetlen esetben maradt otthon az apa gyermekgondozási szabadságon. A megkérdezettek ezt az alternatívát nem utasították el egyértelműen, „de sokan látták úgy, hogy Magyarországon ez még ma is megütközést kelt” (Nagy 2016:128).

Kifejezetten az aktívan törődő apaszerepet vállaló férfiak vizsgálatára irányult Takács (2017, 2020) interjúkutatása. Az önmagukat aktívan törődő apaként meghatározó interjúalanyok közé két „főállású” apa került, akik több mint egy évre – a fizetett munkájukat főlávta – a „gyermekkel való otthoni törődést”, választották, valamint hat olyan apa, akik legalább hat hónapra „cserélték föl fizetett munkavégzésüket otthoni törődő munkákra” (Takács 2017:113; 114). A női-férfi, illetve a szülői szerepfelfogásokat vizsgálta Petényi (2013) 17 párnál, akik közül 5 apa volt gyesen vagy gyeden. A változó apaszerepekkel is foglalkozott Geszler (2018) menedzser férfiakra irányuló kutatása is, valamint az intenzív apaság megjelenési formáit vizsgálta elvált apák körében Szalma (2021). Koltai (2010) nemzetközi kontextusban foglalkozott az apák szerepvállalását ösztönző gyermekgondozási szabadságok lehetőségeivel.

Gyermekükkel otthon maradó apák Magyarországon

Egy társadalomban az apák aktív részvétele a kisgyermek ellátásában rendkívül bonyolult, történelmileg is meghatározott kulturális, értékrendbeli és jogi meghatározottságú, és erősen függ az adott ország családtámogatási rendszerétől is. A gyermekek otthoni ellátását biztosító családtámogatási ellátások bevezetésük óta jelentős változáson mentek keresztül Magyarországon, a mai hatályos szabályozás szerint a jelenleg a gyermek hároméves koráig alanyi jogon járó, fix összegű gyeset és a gyermek hathónapos és kétéves kora között járó, biztosított jogviszonyhoz kötött, kompenzáló jellegű gyedet az apák és az anyák azonos feltételekkel vehetik

igénybe, mindkettőt szabadon megosztva egymás között. A fentiekén túl a magyar apákat gyermek születése esetén öt munkanap pótszabadság illeti meg. Ezen túl a magyar családtámogatási rendszer nem ismeri – a skandináv országok mintájára egyre több európai országban bevezetett – apakvótát, illetve apai bónuszidőszakot, azaz a kisgyermek otthoni gondozását biztosító olyan ellátási formát, ami csak az apának jár, nem megosztható és nem átruházható az anyának, továbbá elvész, ha az apa nem veszi igénybe (OECD 2019a).

A magyar családtámogatási rendszer tehát lehetővé teszi, azonban nem ösztönzi az apák részvételét a kisgyermek otthoni gondozásában. Pedig azokban az országokban, ahol – akár apakvótával, vagy apáknak járó bónuszidőszakkal, illetve adókedvezménnyel – erősen ösztönzik az apák otthonmaradását, az apák nagyobb arányban veszik igénybe a rendelkezésre álló gyermekgondozási szabadságot. Ezekben az országokban az igénybe vevők 40–45%-a férfi, szemben az OECD országok 20%-os átlagával (OECD 2019b:4), továbbá a legmagasabb az apák által igénybe vett napok aránya, bár ez a mutató még a legmagasabb arányt produkáló Izlandon sem éri el az egyharmadot (OECD 2019b:4). Ezzel szemben Magyarországon a lehetőségek ellenére a statisztikai adatok is alátámasztják azt az attitűdvizsgálatokból már sejthető állítást, hogy kivételesnek tekinthető az a férfitípus, aki lecseréli az otthoni törődő munkára a fizetett munkavégzését (Takács 2017). Itt meg kell jegyezni, hogy az elérhető hivatalos statisztikai adatok csak az egyes ellátásokat igénybe vevők összességére vonatkoznak, a férfiak és nők közötti bontás nélkül (KSH 2019, 2020, 2021; OECD 2019b), azonban a szerzőknek sikerült egyedi adatkéréssel a Magyar Államkincstártól a vonatkozó adatokat megszerezni. Szintén egyedi adatkérés alapján tudható, hogy 2008-ban a gyes esetében 5%, a gyed esetében pedig 1% volt az igénybe vevő férfiak aránya (Takács 2020). 2020-ban a két ellátást igénybe vevők 12,5%-a volt férfi, a gyed esetében ez az arány már 22%. Az 1. táblázatból az is leolvasható, hogy a gyedet igénybe vevő férfiak száma 2014 óta több mint tízszeresére **növekedett**. Ez részben magyarázható a 2014-es, majd 2016-os jogszabályváltozással, mely lehetővé tette a családtámogatás igénybevétele mellett is a munkavégzést. Azaz a növekedés részben az ellátás igénybevétele mellett is dolgozó férfiak megjelenésének köszönhető.

1. táblázat. A gyeset és a gyedet igénybe vevők száma

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gyest igénybe vevők havi átlagos száma összesen (KSH 2019, 2020, 2021)	161 226	163 376	162 992	164 297	159 226	155 954	150 669
Gyest igénybe vevő férfiak száma összesen (MÁK)	7 279	6 380	6 075	6 402	6 920	7 727	8 384
Gyes mellett munkát végző férfiak száma (MÁK)	n.a.	n.a.	878	986	1 249	1 367	1 464
Gyedet igénybe vevők havi átlagos száma (KSH 2019, 2020, 2021)	83 701	85 970	91 126	97 470	102 512	104 440	110 144
Gyedet igénybe vevő férfiak száma összesen (MÁK)	2 374	2 942	6 377	11 191	17 777	21 936	24 267
Gyed mellett munkát végző férfiak száma összesen (MÁK)	n.a.	n.a.	4 661	8 551	12 295	14 805	15 972
„Apaszabadságot” igénybe vevők száma	n.a.	24 324	23 992	25 919	25 296	25 334	26 548

Forrás: KSH 2019, 2020, 2021; egyedi adatkérés alapján MÁK.

Mindez azt is jelenti, hogy a hivatalosan gyesen és gyeden lévő apák száma nem fedi egyértelműen az általunk vizsgált aktív apákat, akik vállalják a gyermekről való gondoskodást, míg az anya dolgozik. Azaz a gyedet és gyeset igénybe vevő férfiak egy része nincs otthon a gyermekével.³

MÓDSZERTAN ÉS MINTAVÉTEL

Kutatásunkban tehát olyan apákkal szerettünk volna interjút készíteni, akik gyermekük születését követően valamely időszakban, legalább 3 hónapot⁴ maradtak otthon, míg az anya dolgozott. Az interjúalanyok felkutatását nehezítette egyrészt, hogy – ahogy korábban bemutattuk – hazánkban igen alacsony számban vannak jelenleg ilyen apák, hiszen mind a nemzetközi, de még inkább a hazai viszonylatban különleges eseteknek számítanak. Az adatgyűjtés során továbbá az is kiderült, hogy az a szűk csoport, amelyik igénybe veszi a családtámogatást, és az a csoport, amelyik otthon marad, nem teljesen fedi egymást. Ennek oka egyrészt az, hogy vannak olyan családok, ahol anyagilag jobban megéri, ha formálisan az apa él a családtámogatással, miközben lényegében változatlanul dolgozik, és valójában az anya marad otthon. Az apák másik csoportja viszont nem igényli a támogatást akkor sem, ha ő látja el a gyermek körüli teendőket, mert vagy vállalkozó és csökkentett mértékben ugyan, de életben tartja vállalkozását, vagy a párja külföldön kapott – hosszabb-rövidebb időre – munkalehetőséget, így a magyar támogatást nem veszi igénybe. Célcsoportunk ez utóbbi köre annyira rejtett, hogy igen nehéz meghatározni, és megtalálni, így felkerestünk minden olyan forrást, ahol reméltük, hogy elérhetőek lehetnek. Ezek közé tartoztak hazai apaklubok; apabloggerek; internetes apafórumok és -csoportok; védőnők; olyan cégek, ahol van apáknak szóló extra kedvezmény; témához kapcsolódó kiadványok szerkesztői, és végül hólabda módszerrel is dolgoztunk ismerőseinktől kiindulva. Az interjúk megszervezésére és lebonyolítására 2018–2020 során került sor.

Összesen 31 apával készítettünk félig strukturált mélyinterjút. Az interjúk hossza egy órától a két és fél óráig terjedt, amelyet megelőzött egy rövid szociodemográfiai kérdőív. Kutatásunk az otthon lévő apa – dolgozó anya családmódel teljeskörű, sok szempontú feltárását célozta, azonban jelen cikkben az interjú vezérfonalunk témái közül az alábbiakat elemezzük: a szülői szerepekkel kapcsolatos attitűdök, apasággal és férfiassággal kapcsolatos attitűdök, gyermekkel való kapcsolat értékelése és a szülők egymás közti kapcsolatának alakulása.

Bár a családi állapotra és a gyermekekre vonatkozóan nem voltak kritériumaink, mintánkba olyan együtt élő heteroszexuális párok kerültek, akik az adatfelvétel idején két kivétellel házasságban éltek, és mindegyikük – egy örökbefogadó pár kivételével – vér szerinti gyermeküket nevelték. Huszonegy család Budapesten, illetve az agglomeráció kisebb településein, további három más magyar városban, hét más európai fővárosban élt a vizsgált időszak alatt. Az apák többsége a harmincas, illetve negyvenes éveiben járt, a legfiatalabb 27, míg a legidősebb 64 éves volt, az anyák átlagéletkora 39 év volt az adatfelvétel idején. A mintánkban szereplő 1–4 gyermekes apák legtöbbször egy gyermek, mások két vagy akár három gyermek esetében is otthon voltak. Az otthonlét időtartama a legtöbb esetben 1–2 évig terjedt, a legrövidebb időtartam 3 hónap, míg a leghosszabb 11 év volt. A megkérdezett családok közül a legkorábban a gyermek féléves korában ment vissza az anya dolgozni, de a legtöbb esetben a gyermek egy és kétéves kora között. Norvég kollégáinkhoz hasonlóan (Brandth–

3 Ezt a jelenséget az internetes szlengben egyébként tévesen gyed-trükknek nevezik, azonban ez egy teljesen legális lehetőség. Az más kérdés, hogy ez a következő gyermek vállalásánál milyen anyagi következményekkel jár, illetve mennyiben szolgálja a nemek közötti egyenlőség előmozdítását.

4 Kutatásunkban magát az otthonlét jelenségét szerettük volna vizsgálni, ezért felső időhatárt nem szabtuk. Alsó határként azért határoztunk meg három hónap otthonlétet, mert ezt az időtartamot nem lehet a magyar munkaügyi szabályok szerint az éves szabadság terhére megoldani, tehát azt feltételeztük, hogy ilyenkor egy tudatos családi döntés eredménye az apa otthonmaradása.

Kvande 2019) mi is nagy erőfeszítéseket tettünk, hogy alacsonyabb iskolai végzettségű interjúalanyokat is elérjünk, így végül a mintánkból öten gimnáziumi érettségivel vagy érettségit követő, felsőfokra nem akkreditált szakképesítéssel, míg huszonhatan felsőfokú végzettséggel rendelkeztek. Ez az összetétel részben a mintavételi módszerünkéből fakad, részben pedig magyarázza az a tény, hogy az alacsonyabb végzettségű férfiak kisebb arányban élnek az otthonmaradás lehetőségével a nemzetközi tapasztalatok alapján is (Szikra 2010). Magyarországi kutatások szerint is az új típusú, gondoskodó apaság inkább a fiatalabbak, a diplomások és a magasabb státuszúak körében nyer teret (Gregor 2016). Az anyák közül pedig csak egy megkérdezett rendelkezett szakközépiskolai végzettséggel, a többiek mind felsőfokú végzettségűek voltak.

A szülők munkaerőpiaci státuszát tekintve a gyermek születése előtt az anyák fele beosztott alkalmazottként dolgozott, negyede vezető beosztásban, a többiek pedig vagy tanultak vagy alkalmi munkákat vállaltak vagy saját vállalkozásban dolgoztak. Az apák többsége (17) szintén beosztott alkalmazottként dolgozott az otthonlétet megelőzően, további hét vezető beosztásban, míg hétnek saját vállalkozása volt. A megkérdezett szülők egyike sem volt munkanélküli.

Annak ellenére, hogy kutatásunkban az apákra fókuszáltunk, fontosnak tartottuk a másik oldal, az anyák véleményének megismerését is, hogy eredményeinket családi kontextusban tudjuk értelmezni. Ennek érdekében egy rövid kérdőívet az interjúalanyaink párjaival is kitöltettünk. Az elemzés során ezeket a kérdőíveket összevetettük az apák válaszaival, hogy lássuk ugyanarról az élethelyzetről mindkét fél véleményét.

Az interjúkról a résztvevők tájékoztatott beleegyezésével hangfelvétel készült, amelyek szó szerinti átirata képezte az elemzés alapját. Az interjúkból és a kérdőívekből származó idézett részleteknél interjúalanyainkat sorszámmal, az anyákat pedig az apa sorszáma mellé tett anya kiegészítéssel (például: „1anya”) jelöltük, továbbá minden azonosításra alkalmas adatot töröltünk, vagy megváltoztattunk a résztvevők anonimitásának megőrzése érdekében.

Tekintettel kutatásunk feltáró jellegére, az elemzés során induktív, adatközpontú tematikus megközelítést (data-driven thematic approach) választottunk (Braun–Clarke 2006). Az első fázisban a releváns témák és elemzési szempontok meghatározása érdekében többször alaposan átolvastuk az interjú-átiratokat. A második fázis során kialakítottunk egy kódkönyvet, amelyben a vonatkozó szakirodalmakban és az interjú beszélgetésekben felmerült összes lehetséges témát strukturált kódrendszerbe foglaltunk. Ezt követően lekódoltuk az összes interjú átiratát, azaz a releváns szövegrészek mindegyikéhez hozzárendeltünk egy vagy akár több kódot. Kódrendszerünket nem statikusan kezeltük, a kódolás során bizonyos kategóriákat összevontunk, másokat további alkódok szerint részleteztünk, új kódokat hoztunk létre, illetve néhányat elhagytunk. A kódolást követően először az egyes kódcsoporthoz tartozó szövegrészeket interpretáltuk, hasonlóságokat és különbségeket kerestünk a kódolt adatok között, továbbá összefüggéseket kerestünk az egyes kódok, illetve kódhoz tartozó szövegek között. Az apákkal készült interjúk elemzésével párhuzamosan az anyákkal felvett kérdőívek nyitott kérdéseinek válaszait hasonló módon kódoltuk annak érdekében, hogy mindkét fél véleményének elemzésével egymás kölcsönhatásában vizsgáljuk a jelenséget.

EREDMÉNYEK

Apaság-férfiasságpercepciók a gyermekükkel otthon maradó apák körében

A gyermekükkel bizonyos időre otthon maradó apák a gyermekük körüli gondoskodói feladatok aktív ellátásával, az apaság gyakorlata során már újradefiniálták és -értelmezték maguknak az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát (Rushing–Sparks 2017, Rochlen–McKelley 2009, Rochlen et al. 2008, Brandth 2012). Egyik interjúalanyunk például ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*az általam kialakított férfiszerepbe tökéletesen beleillik [a gyermekkel való otthonlét], mert az én általam kialakított férfiszerep az egy hozzám illő, az én alkatomhoz illő férfiszerep*” (16). A magyar társadalom ugyan egyre erősebben elvárja az apáktól a gondoskodásban való aktív részvételt, azonban a kisgyermekkel való otthonmaradás a társadalom többsége szerint nem való egy férfinak (Makay–Spéder 2018). Interjúalanyaink közül a legtöbben saját maguk szeretettek volna otthon maradni és a gyermekük életébe ilyen módon (is) bevonódni: „*valahogy így egyre erősebbé vált az a dolog, hogy akkor én ezt nem úgy szeretném, hogy elmegyek reggel 7-kor és hazaérek, mit tudom én, estére, akkor kicsit aktívabban, ebben a pár évben részt tudjak venni.*” (28); „*Én szerettem volna a részese lenni mindennek, ami lehetséges, és hát azzal, hogy otthon maradtam, ez nyilván megsokszorozódott*” (6). Definíciónkból adódóan olyan apa nem került be a mintába, aki munkanélküliség miatt marad volna otthon, így kényszerként élte volna meg ezt a helyzetet. Azonban hét olyan család is volt, ahol az édesapa korábban nem készült erre a szerepre, hanem az anya visszautasíthatatlan külföldi munkalehetősége miatt választották ezt a szerepfelosztást: egyikük például azt hangsúlyozta, hogy „*egyszerűen nem dönthettem úgy, hogy ezt a lehetőséget elveszem a családomtól*” (11).

A gondoskodás mellett a gyermekkel való szoros fizikai és/vagy érzelmi kapcsolat kialakítása és a velük töltött minőségi idő minden interjúalanyunkra jellemző gyakorlat volt, amelyek a hegemon férfiasság elérhetetlen és távolságtartó ideáljától szintén távol állnak. (Erről a gyakorlatról a következő alfejezetben számolunk be részletesen.) Az újraértelmezett férfiasság percepciójába a hagyományosan női attribútumnak tartott érzékenység és az érzelmek kifejezésének képessége (Gesler 2014) is belefér, hiszen „*nem a férfiasságom csökkenne azáltal, hogy (...) néha megghatódom valamin*” (17). Olyan, szintén nőknek tulajdonított gyakorlatokról is beszámoltak, mint a családi kapcsolatok ápolása és mélyítése (Rochlen–McKelley 2009): „*tehát az anyósomnak én vagyok a családi kapcsolat. Az anyósom az engem hív fel mindenért, hogy mi legyen, hogy legyen. Szülinap, dumáljuk át, vajon örülne-e neki a gyerek, tehát alapvetően nekem ebben van ismeretem*” (26).

Mindezek mellett kutatásunk fontos tanulsága, hogy a férfiasságot újraértelmező, elsődleges gondoskodóvá váló apák is a férfiasságról alkotott véleményüket a többségi társadalom tradicionális férfiképéhez képest alkották meg, azaz annak létezését ismerik és elismerik és ehhez képest pozícionálták magukat (Connell 2000, Connell–Messerschmidt 2009). Mikor az apák önképére, apaságról és férfiasságról alkotott képére kérdeztünk rá, akkor explicit vagy implicit módon utaltak a hegemon maskulin identitás lényegi elemeire, amely a fizetett munkán alapul. Tehát referenciaként szolgált önmeghatározásukhoz a hegemon maskulinitás férfiasság percepciója (amibe nem fér bele a hagyományos női szerepként nyilvántartott házimunkák végzése és a gyermekgondozás). Az általuk választott gondoskodó szerep elfogadottságával kapcsolatban többen úgy gondolják, hogy „*ebben az országban meg máshol is talán még mindig ezek a hagyományos szerepek vannak, hogy a nőnek van otthon a helye a gyerekekkel*” (24). Ugyanakkor elismerik, hogy ez Magyarországon is változóban van és a gyermek életében való valamilyen szintű gondoskodói részvétel már természetes: „*szerintem, akiknek gyereke lett, az mind az első héten legalább kipróbálta, hogy milyen a pelenkázás, [...] most nem mondom, hogy ez a netovábbja az apa létnek, de szerintem már nincsen olyan, hogy valaki nem meri*” (27), még ha társadalmi

csoportonként ez változó is lehet: „*bár egyébként biztos attól is függ, hogy hol él az ember például, az, hogy milyen iskolát végzett, az, hogy milyen a környezet, milyen a gondolkodásmódja*” (24).

Az interjúk elemzése során az apaságot újraértelmező, otthon lévő apák körében alapvetően három jellegzetes mintázattípust különböztettünk meg abból a szempontból, hogy a hegemon maszkulinitás férfiképéhez hogyan viszonyulnak.

A HEGEMÓN MASZKULINITÁST ELUTASÍTÓ APÁK

Az első és mintánkban a legnépesebb típust azok a férfiak alkotják, akik teljes mértékben elutasítják a hegemon férfiképet és a hagyományos apaszerepet. Ezt az elutasítást néhányan vulgáris szavakat használva foglalták össze, például: „*Pofozkodni férfias dolgok? Az egy hülyeség leginkább. Megverni jól a másik embert, ez férfias dolog? Az egy marhaság. Ezzel nem tudnám azonosítani a férfiasságot*” (5).

Míg a mintánkba kerülő összes apáról elmondható, hogy valamilyen szinten mind elutasítják a gondoskodásmentes hegemon férfi ideálját, a hegemon maszkulinitást elutasító apák szerint a kenyérkereső munka, a családfenntartó szerep sem része a férfiasságnak. Így tehát az általuk alkotott férfiidentitás nem a fizetett munkán alapul: „*Nem a férfiasságom csökken azáltal, hogy kevesebbet keresek, vagy kevesebbet kerestem*” (17). Ez viszont nem jelenti azt, hogy közülük senki ne vállalt volna az otthonlét alatt valamilyen munkát. Volt, aki félállásban folytatta korábbi munkáját, mások saját vállalkozásukat folytatták tovább, vagy a környezetükben vállaltak alkalmi, illetve önkéntes munkákat, azonban ezt nem a férfiasságuk megerősítése érdekében tették, és ennek nem elsődleges célja volt a pénzkeresés és a hagyományos családfenntartó szerep megőrzése, hanem a hivatásuk szeretetével, vagy a szabadidejük értelmes felhasználásával, vagy a társas és szellemi igényük kielégítése érdekében tették. A fizetett munka folytatása hosszú távú stratégiaként is megjelent, azaz a későbbi munkába történő visszatérést segítette elő, ahogy az otthonlét alatt folytatott továbbképzések is.

A pénzkereső szerepet tehát az első típusba sorolt apák nem kötötték össze a férfiassággal, ahogy a hagyományosan női szerepek ellátását sem kötötték össze a nőiességgel. Egyikük szerint például „*Semmilyen módon nem befolyásolja azt, ahogy férfiként tekintek magamra az, hogy főzők-e két otthon lévő kisgyerekre*” (25); Más pedig úgy fogalmazott, hogy „*Én egyszerűen csak iszonyú szerencsés ember vagyok, hogy itt lehetek. Tehát ez, ezt nem is tudom, nem kötöm össze a férfiassággal vagy annak hiányával vagy nemek erényével*” (14). A gyermekükről való gondoskodás nemcsak belefér férfiasságképükbe, hanem „*ez egy lényeges eleme*” (10). Kifejezetten egalitárius szerepfelfogást vallanak, tehát semmilyen feladat ellátását nem kötik nemileg meghatározott szerepkörhöz, szerintük nincsenek férfi, illetve női munkák, így értékes vagy kevésbé értékes munkák sem: „*a két fél egymást ki tudja egészíteni és össze tudja hangolni azt, hogy mik a feladatok és azokból melyikük mit vállal és mit tud megcsinálni és mondjuk a másikat hogyan tudja támogatni ebben, hogy ez összejöjjön*” (15). Véleményük szerint néhány kivétellel (mint a szoptatás) mindkét fél mindent meg tud csinálni és természetes dolog, hogy két egyenértékű, teljes ember között átjárhatóak a szerepek és megosztják egymás között a feladatokat (Murinkó 2014b), ahogy egyik interjúalanyunk mondta: „*Mert nyilván (...) nem lehet az, hogy a nő is elmegy dolgozni, és akkor hazamegy, és akkor még gyerekekkel foglalkozik, háztartást vezet, bevásárol, a férfi meg csak hátradől és nézi a tv-t, én ezt így gondolom. Hogy ez így nem működhet*” (1). Mások szerint pedig éppen ezért fér bele az otthoni gyermekgondozás és a háztartási munkák elvégzése a férfiasság fogalmába, mivel azt nem az egyes feladatok szerinti munkamegosztás dimenziójában, hanem tágabb perspektívában értelmezik: „*egy férfi akkor férfi, ha helyt tud állni A-tól Z-ig*” (5).

A hegemon maszkulinitást elutasító apák számára éppen stabil értékrendjük miatt nem jelentett önértékelési problémát a környezet esetleges meglepődő reakciója, vagy rosszalló megítélése (Perrone et al. 2009, Rushing–Powell 2015): „*Tehát ez engem sosem érdekelt, soha nem is fog érdekelni, most már úgy fest így ötven felé lassan*” (5). Egy másik édesapa szerint ugyan „*az emberek nagy részének fontos ez, hogy mit gondol a környezete, és nyilván az, hogy egy férfi otthon marad a gyerekekkel, az nem egy férfias dolog, legalábbis így gondolnak rá, mert ugye Magyarországon ez a fejekben van, hogy ugye a férfi keresi a pénzt, a nő meg otthon van, főz, mos, vasal, a férfi az meg férfi, tehát hogy neki nem kell ilyeneket csinálni*”, de szerinte „*ez egy hülyeség. A kapcsolatok nagy része ezért megy tönkre*” (1). Az ebbe a típusba sorolt apák tehát alapvetően újradefiniálták a férfiasság fogalmát maguk számára, ami egy egalitárius nemi szerepmegosztáson alapul.

A HEGEMON MASZKULINTÁS EGYES ELEMEIT MEGTARTÓ APÁK

A tipológiánk második jellegzetes csoportjához sorolt apákat a hagyományos apaszerepekhez köthető külső és belső elvárásokkal való megküzdés jellemzi. A hegemon maszkulinitást olyan értelemben ők is elutasítják, hogy számukra is fontos a gyermek életébe való aktív bevonódás és a gondoskodó feladatok (egy részének) ellátása, mindez belefér a férfiasság fogalmába, azonban a hagyományosnak tekintett férfiszerepek bizonyos elemeit nem tudták elengedni. Annak ellenére, hogy jól érzik magukat otthon és boldogan vállalták ezt a szituációt, küzdöttek a hagyományos férfikép eszméjével, annak is különösen a pénzkereső, családfenntartó elvárásával (Chesley 2011). Ahogy az egyik apa megfogalmazta: „*Akkor elhittem, nekem milliókat kell keresnem, ameddig [a fiam] alszik 2 órát.*” (8). A hegemon maszkulintás egyes elemeit megtartó apák közül egyikük számára például kiemelten fontos volt, hogy a családfenntartói szerepben is megmaradjon, annak ellenére, hogy az otthonlét egy éve alatt számára is a gyerek volt az első: „*Nekem az valószínűleg sokat segített, hogy pénzt kerestem, és ezért mindig egy kicsit ilyen kettős volt. Első mindig [a gyerek] volt, hogy itthon vagyok vele apaként, tehát ott volt mellette szorosan nyomában az az elv, meg az a gondolat, hogy én pénzt is keresek. [...] ez a kettő tudott együtt működni*” (8). Számára belső elvárás volt, „*hogy meglegyen ez a klasszikus anya-apa szerep*”, és szerinte nem a gyermekkel eltöltött idő mennyisége tesz valakit jó apává, tehát „*ahhoz se kell az embernek itthon maradni, hogy jó apa legyen*” (8).

A nemi szerepek tekintetében az egyik pár kifejezetten konzervatív felfogásúnak tartotta magát. Az apa szerint „*mi azért úgy képzeltük el, hogy én leszek az, aki mindig dolgozik és a feleségem lesz, amikor nem*” (4). Az otthonlét alatt ő csak részben és átmenetileg tudta elengedni a hagyományos szerepet, ezért a gyermekek melletti szabadidejét kutatásra, továbbképzésre, kapcsolatépítésre használta, hogy a munkaerőpiacra történő visszatérését elősegítse. Összességében ő úgy érzi, hogy „*tulajdonképpen a feleségem kevesebb időt lehet velük, mint amennyit szeretne. Nekem több időt kell, mint amennyit szeretnék*” (4).

Egy másik interjúalany, bár az interjú elején azt mondta, hogy „*igazából én mindig úgy éreztem, hogy mindig dolgozom [...] nem a pénzért mentem vissza*” (19) dolgozni, a családfenntartó szerepet ő is fontosnak tartotta, mindemellett nem akart senkitől anyagilag függeni: „*Meg mozogni akartam, el akartam én is tartani a családot. Azt nem akartam már, hogy itthon meresztgessem magam*” (19).

Egyikük egalitárius szerepfelfogással rendelkezik ugyan, szerinte „*egy hatalmas tévedés, hogy ha valaki nem ismeri el azt egy teljes munkának, vagy teljes értékű munkának, amit egy feleség vagy egy anya otthon tesz a gyes alatt*” (31) és számára is a család és a gyerekei a prioritás, hivatását nem tudta és nem is akarta feladni. „*Ugyanakkor, azt gondolom, hogy nagyon fontos, vagy hasonlóan fontos a hivatásom, tehát az, hogy [művész] vagyok és az, hogy ővelük harmonikusan meg jól tudom magam érezni, abban szerepe van annak, hogy nekem*

van valami, ami, ahol viszont csak én vagyok és oda el tudok menni” (31). Felesége pedig kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy „több gyermek esetén pedig később is csak félállásban, részmunkaidőben tartom az egész család szempontjából jónak, ha az anya dolgozik” (31anya). Tehát ők vállalt élethelyzetük ellenére sem tudták elengedni a hagyományos szülői szerepek egy részét.

A HEGEMÓN MASZKULINITÁST ELENEDŐ APÁK

A harmadik típusba azokat az apákat soroltuk, akik szintén küzdenek a hegemon férfiasság ideáljával, azonban ezt a belső ellentétet nem úgy oldották fel, hogy valamilyen kapcsolatban maradtak a fizetett munka világával (Doucet 2004, Doucet–Merla 2007, Latshaw 2011), hanem egyszerűen elengedték ezeket a külső elvárásokat. A hegemon maszkulinitást elengedő apák úgy érzik, hogy a környezetük szerint nőiesnek titulált szerepet töltenek be. Tehát ismerik és elismerik, sőt elfogadják a hegemon maszkulinitás kulturális elvárásainak bizonyos elemeit, így az otthonlétüket teljes szerepcseréként élték meg. Egyikük szerint „*hát nem családeltartó [vagyok], mert az inkább a [feleségem] volt, a bére okán. Családfő sem lehetek, sokkal inkább ez a háttér lettem, tehát teljes szerepcsere alakult ki, én lettem a háttér*” (26). A vállalt vagy kényszerű szerepcsere azonban egy küzdelmes folyamat volt, ahogy erről egy másik apa is beszámolt: „*Alapvetően ez a kívülről jövő ilyen ki nem mondott dolog, hogy egy férfinak kell dolgoznia, a nő maradjon otthon, ez a klasszikus magyar vagy keleti felfogás. Mondtuk, hogy jó, de nálunk viszont más a helyzet. Ezt feldolgozni, vagy nem is feldolgozni, hanem kezelni volt egy picit nehéz*” (13). Egyik édesanya is hasonlóan nyilatkozott: „*Nagyon kettős érzelmeim vannak azzal a helyzettel, hogy nem a férfi a családfenntartó. Számomra ez nagy nehézség, évekig tartott míg el tudtam fogadni*” (26anya). A harmadik típusba sorolt apák közül egyikük igen sarkosan fogalmazott: „*Eddig sem gondoltam magam férfias férfinak, de ezentúl kétségem nincsen [...] a férfiasságomat ott lettem a sarokba, amikor gyesre mentem*” (22).

Mindez nem jelenti azt, hogy az ebbe a csoportba sorolt apák ne érezték volna magukat jól ebben az általuk fordítottnak tartott felállásban, sőt, volt, aki kifejezetten büszkén és nagy élvezettel beszélt arról, hogy olyan közösségépítő szerepet tölt be a baráti és családi körben, amely hagyományosan inkább a nőkhöz köthető: „*Hogy lövöm a játékokat az eBay-en, mert én például egy megrögzött használt játékos vagyok, [...] Én voltam itt a sztár, mi mindent lehetne szerezni kínai piacról, nem magyar, külföldről, tehát milyen játékok vannak*” (26). Egy másik édesapa pedig úgy érezte, hogy a nők annyira kötődnek a gyerekekhez, hogy nehéz számukra ez a szerepcsere, amit felesége is megerősített. Saját magára nézve pedig elmondta, hogy „*ugye a munka nagyon fontos az ember életében. De lehet, hogy vannak fontosabb dolgok is egy ember életében, mint hogy én most tudjak dolgozni. [...] lassan 10 éve vagyunk ebben az élethelyzetben, és működik*” (11), tehát mindketten elengedték az uralkodó külső és belső szerepelvárásokat.

AZ APA OTTHONLÉTÉNEK HATÁSA AZ APA-GYERMEK KAPCSOLATRA

Az előző fejezetben láttuk, hogy a mintánkba kerülő apák az apaságot és férfiasságot újraértelmezték és elutasították a hegemon maszkulinitás ideálját abban az értelemben, hogy számukra a gyermek életébe való aktív bevonódás és a gyermekkel kialakított bensőséges kapcsolat az apaság nagyon fontos, néhányuknak legfontosabb eleme. Így nem csoda, hogy amikor arról kérdeztük az interjúalanyainkat, mi volt az előnye az otthon töltött időnek, a nemzetközi és hazai tapasztalatokkal összhangban (Rochlen–McKelley 2009, Johnson 2016, Snitker 2018, Takács 2020) mindenki – szinte elsőként – a gyermekkel való szoros kapcsolat kialakulását említette, például: „*Az ő kapcsolatuk velem az egy egészen más rétű dolog, mint mondjuk egy olyan gyereknek a kapcsolata az apukájával, aki nem volt így velük. Mi azért így nagyon egymásba nőttünk mind a két lánnyal*”

(5). Az apa és a gyermek között kialakult közeli viszonyt az édesanyák is megerősítették: *„Kisebbik fiúkkal annyira tökéletes volt a kapcsolatuk, hogy emiatt nem is volt kétségem, mennyire lesznek el otthon ketten. És ez be is igazolódott”* (8anya). A bizalmas viszony köszönhető többek között annak az intenzív odafigyelésnek és gondoskodásnak, ahogy egy apa a gyermekéhez viszonyul. Egy apa például azt hangsúlyozta, hogy *„Úgy akarom felnevelni, [...] hogy élmények legyenek, hogy tudjon mit mesélni, ez így fejben elraktározódik, és akkor normális értékrendű gyerek lesz, aki fontos része lesz a társadalomnak”* (1); egy anya pedig elmondta, hogy *„Csodálatos látni az erős kapcsolatot, ami van neki a gyerekekkel”* (26anya).

Az apák igen erős érzelmi töltetű megnyilvánulásokkal jellemezték az otthon töltött időszakot, például: *„csodás év”*; *„áldott időszak”*; *„nagyon jól éreztem magam”*; *„nagyon megbecsülöm”*; *„harmonikus időszak”*; *„irtózatosan szerencsés ember vagyok”*; *„nagy kaland”*. Több apa meg is fogalmazta, hogy reméli, ennek az intenzív együttlétnek hosszabb távon is érződik majd a pozitív hatása.

Az, hogy ebben a felállásban egy apának mennyire sikerül betölteni a gondozó, gondoskodó szerepet, kifejeződik abban, hogy a gyermek számára is kiegyenlítetté válnak a szülői szerepek. Több esetben megfigyeltük, hogy egyenrangúvá és helyettesíthetővé vált az apa és az anya. Több apa maga is megfogalmazta, hogy összekeverik őket a gyerekek, anyaként szólítják őket és fordítva, például: *„Kisfiúknak kiváló a kapcsolata az édesapjával és bár főleg az elején engem is apucinak hívtak, mostanra teljes lett a kép a lelkében. Olyan, mintha kiegészítenék egymást a fejcskájában”* (15anya); *„A kicsikre jellemző, de még a nagyokkal is előfordul, hogy a feleségemet leapázzák, engem meg leanyáznak. Mert annyira kevernek minket”* (11). A szülők többen meg is fogalmazták, hogy fontos volt számukra az, hogy a gyerek lássa, mennyire nem a klasszikus szerepek érvényesülnek otthon: *„Tök jó, hogy látja azt a mintát, hogy a férfi sem, az apa sem valami távoli és elérhetetlen dolog, a figura, aki jobb esetben pénzt hoz haza, vagy maximum pénzt hoz haza, de otthon már fáradt, meg nem tudom mit csinál, hanem ő is az egyik szülő, egy teljes értékű embert lát, aki nem csak dolgozik, meg egy teljesen lestrapált anyát, aki otthon van vele, hanem két teljes értékű embert lát”* (18). Emellett ez teszi lehetővé, hogy mindkét szülő elegendő időt tölthessen a gyerekekkel, melynek következtében egy sokkal erősebb családi egység alakul ki vélekedésük szerint. *„Inkább mindenkinek át kéne ezt gondolni, vagy legalábbis megpróbálni, hogy mindkét szülő jelen legyen a gyerek életében. Csak akkor lesz erős kötelék a családokban”* (1). Tehát nem csak az apával alakul ki szorosabb kapcsolat, hanem mindkét szülővel, hiszen láthatják a gyerekek, hogy mindkét szülő jelen van otthon (Rushing–Powell 2015).

Ugyanakkor ez a helyzet néhány esetben azt eredményezte, hogy az egész napos apai gondoskodás után akkor is az apa maradt a gyerek számára a legfontosabb, amikor az anya már hazaért. A gyerek nem volt hajlandó az anyával játszani, nem fürdethette ő, vagy egyszerűen csak nem érdekelte, ha az anya hazaért, ahogy erről egyikük beszámolt: *„Amikor anya hazajött, ránézett, elfordította a fejét és kész. Nem volt hajlandó anyuval tovább kommunikálni a féléves gyerek”* (5).

Az apák válaszaiból kirajzolódott három jellegzetes attitűd a gyermekgondozással kapcsolatban. Voltak, akiknek ezt a típusú szerepet – a gondoskodó attitűdöt – tanulniuk kellett, de örömmel tették ezt, és úgy érezték, mind maguk számára (mint apa vagy férfi), mind pedig párjuk számára hasznukra vált annak ellenére, hogy „eredendően” nem ilyen beállítottságúak voltak. Három apa például így számolt be a tapasztalatairól: *„Más ember lettem... az biztos, hogy teljesen máshogy tudok hozzájuk viszonyulni, tehát egy csomó helyzetet tök jól tudunk együtt kezelni, amit én így tudom, hogy nem tudtam volna jól kezelni”* (22); *„mennyire tűröm azt, hogy félbe szakítanak, hogy zsi bonganak, hogy mit tudom én, hogy nem én találom ki, hogy mivel foglalkozom... Ez jó, hogy kinevelődött belőlem, tehát sokkal rugalmasabb vagyok most, mint 3 évvel ezelőtt voltam, igen”* (4); *„Saját*

magamnak is egy fejlődés volt, ...mind lelki, mind kapcsolati szempontból, akár a lányommal való kapcsolatomat nézem, akár a párommal való kapcsolatomat nézem, és abszolút pozitívan jöttünk ki végül mindannyian” (6). Mások, bár pozitívan nyilatkoztak az otthon töltött időszakról, úgy érezték, „igazából ez nem az én elsődleges profilom. [...] egy-két hónap az nem gond, de itt egy év vagy két év az sok” (3). Megint mások viszont már az otthonlét előtt is inkább úgy érezték, hogy jobban illik hozzájuk az új típusú apa szerepe. Erről hárman így nyilatkoztak: „Meg azért én úgy szerettem a gyerekeket, előtte is, meg most is nagyon szeretek velük együtt lenni” (7); „Előtte is jó kapcsolatunk volt, én azt gondolom, mert én igyekeztem nem az a fajta apuka lenni, aki így a háttérben áll” (6); „Az itthon töltött idő az lehetne borzasztóan nehéz. Látom, hogy nagyon sok embernek nehéz. Az anyukák oldaláról. [...] Én simán elvagyok, mint a szíami harcos egyedül az akváriumban” (5).

Az apa és a gyermek kapcsolata tehát elsődleges jelentőséggel bír az apa számára és egyértelműen szorossá vált az együtt töltött időszak alatt.

AZ APA OTTHONLÉTÉNEK HATÁSA A SZÜLŐK PÁRKAPCSOLATÁRA

Az apa otthonmaradása egyértelműen kihat a család életére, azon belül a párkapcsolatra. Már az első gyermek megszületése is egy alapjaiban új helyzetet eredményez a családi dinamikában, majd egy újabb szerepbe kell mindkét félnek beletanulni akkor, amikor megváltoznak a családban a gondoskodási viszonyok és feladatok azzal, hogy az anya néhány hónap után visszamegy dolgozni és az apa marad otthon. Szinte minden interjúalanyunk arról számolt be, hogy egy hosszú, hullámhegyeken és -völgyeken keresztül vezető tanulási folyamat volt, amíg belehelyezkedtek mindketten az új szerepbe. A felmerülő nehézségek és konfliktusok ellenére azonban a legtöbb esetben pozitív hozadéka volt ennek az élethelyzetnek.

A nemzetközi szakirodalomban olvasott eredményekkel (Chesley 2011) összhangban az általunk vizsgált párok is az egymás iránti empátia növekedéséről számoltak be. Azok a párok is, ahol korábban inkább a hagyományosnak tekinthető módon történt a családi feladatok ellátása, elmondták, hogy az apa által otthon töltött időszak mindkét fél számára segített abban, hogy kölcsönösen megértsék egymás korábbi feladatait. Ezt a megkérdezett szülők a következőképpen fogalmazták meg: „Mindenképp előnyös volt, hogy mindketten kipróbálhattuk a másik szerepét, így jobban megértettük a másik helyzetét” (7anya); „Azóta nem telefonálok a férjemnek, hogy mikor érkezik haza” (25anya); „A férjem is azóta azt mondja, hogy máshogy tekint az otthoni tevékenységekre” (18anya); „Azt hiszem ez az egyik nagy tanulsága az ilyen szerepcseréknek, hogy az ember látja, a másik helyzetét” (8); „A megértést is nagyban javítja, mert belehelyezkedünk a másiknak az életébe, amit ő eddig csinált, és sokkal jobban megérted az ő problémáját, ha te is megéled” (18).

Volt olyan édesanya, aki azt is hangsúlyozta, hogy nem csupán a feladatok, hanem az érzések tekintetében is „egymás bőrébe” bújnak, hiszen egy apa is ugyanazokkal a lelki problémákkal találkozhat, ha ugyanabba a szituációba kerül, amelyben jellemzően az anyák szoktak jelen lenni. Ő arról számolt be, „fontos tapasztalat, hogy nincsen olyan, hogy anyukadepresszió meg anyukaviselkedés stb. A férjem pontosan ugyanazokon a fázisokon ment/megy keresztül, mint amin én is az első fiunkkal az elején. Depresszió, örök bizonytalanság, kétségek, szocializáció hiánya. Szóval ezek nem nemhez köthető tulajdonságok, hanem az otthonlevő szülőhöz. Ez nagyon fontos, mert amíg az egyik fél ezeket nem tapasztalja, elképzelni sem tudja min megy át a másik, aki otthon neveli a gyereket” (8anya). Ebben az élethelyzetben az otthoni hagyományos munkamegosztás egy kiegyensúlyozottabb munkavégzés felé mozdulhat el, mely sokkal kiegyenlítettebb szülői felelősséget is eredményez (Chesley 2011).

Korábban több ízben említettük, hogy ezekben a családokban az apa otthon töltött időszaka alatt a szülők

szerepét, feladatait illetően egyértelműen egalitárius értékrend volt megfigyelhető. Ezen túlmenően számos pár arról számolt be, hogy már kapcsolatuk korábbi (a gyermek születése előtti) fázisában is ez a gondolkodásmód volt jellemző rájuk. Ez megjelenhetett a háztartási munka elvégzésében, például: *„a háztartás, a család ügyeinek intézése mindig is közösen, megosztottan zajlott, ebben nem éreztem nagy különbséget”* (17anya); vagy a leendő gyerekekkel kapcsolatos gondoskodó feladatok elosztásában: *„Így terveztük a kezdetektől... a közös cél és az, hogy meg voltunk győződve arról, hogy ez a legjobb a családuknak, sokat segített”* (5anya).

Volt olyan pár, ahol az apa otthonmaradása nem is volt kérdés, hiszen számukra egy párkapcsolatban minden téren egyenrangúak a felek, ami a gyermeknek is a legjobb mintát nyújtja, illetve a párkapcsolati kohéziót is erősíti: *„Nálunk az elejétől fogva mindent felesben csinálunk a háztartásban és a gyerekekkel kapcsolatban. Szerintem ez a kulcsa annak, hogy nem távolodtunk el egymástól, mert mindketten mindkét részt (munka/család) egyformán éreztük, és nem két teljesen más típusú fáradtságot/töltődést tapasztaltunk, teljesen meg tudtuk érteni egymás nehézségeit és örömeit”* (16anya). Az apák otthonmaradása általánosan is empatikusabb tette ezeket a férfiakat az otthon maradó anyákkal szemben, megtanulták megbecsülni a nem fizetett munkát, és mindez növelte a kölcsönös megértést és elfogadást egymás irányába. E tapasztalatokról két apa így számolt be: *„Megtapasztaltuk azért a másikat a nézőpontját, különösen én, azt hiszem, hogy hát azért az egy nagyon kemény fizikai és szellemi munka otthon lenni egy egyévessele, úgyhogy azt gondolom, hogy mind a kettőnknek ez jót tett, és így igazából közelebb hozott minket”* (6); *„Megtanulod a tiszteletet, azt, hogy igenis a feleség, az otthon a gyerekekkel szédolgozza az agyát. Tehát ez egy akkora tapasztalat és akkora megbecsülést ad a partner felé, hogy muszáj megpróbálni”* (29). A másik munkájának megbecsülése és elismerése, valamint a kölcsönös bizalom mutatkozik meg abban is, hogy néhányan tudatosan átvették a feleségtől a háztartási gyakorlatokat, részben azért, hogy a dolgozó anya komfortosan érezze magát otthon, részben mert azokat egyszerűen jónak, követendőnek tartották. Ugyanígy az anyák számára kifejezetten megnyugtató volt, hogy az apa maradt otthon a gyerekekkel, nem bízta volna másra vagy adta volna bölcsődébe (Sztárayné et al. 2019).

A gondoskodási viszonyok átalakulását érhetjük tetten abban is, hogy a dolgozó nők több támogatást kapnak az otthon maradó férjüktől, ami szintén erősíti a párok közötti kohéziót (Rushing–Powell 2015, Merla 2008). Elsősorban az anyákkal felvett kérdőívekben jelenik meg, milyen fontos szerepe volt az apa támogatásának abban, hogy a nem tradicionális családi szerepfelosztást válasszák, amit a következő idézetek jól illusztrálnak: *„Közös döntés volt, férjem támogatása mellett. Enélkül nem vállaltam volna, illetve akkor sem, ha ez a döntés házassági konfliktusokhoz vezetett volna. Férjem a munkámban is nagyon segít, sokszor megosztok vele megoldandó problémákat”* (4anya); *„Támogat mindenben, igazi társ”* (29anya). Az, hogy az apákban ennyire meg tudnak bízni az anyák, nagyban segíti őket a munkájuk megfelelő ellátásában. Az anyák beszámolója szerint *„A férjem tökéletes háttérország, így nagyon megbízható munkaerő tudok lenni. (nincs váratlan betegszabi stb.) és nyugodtan tudok a munkára figyelni”* (11anya); *„E nélkül ezt a felelősségteljes és teljes embert kívánó munkát nem tudtam volna ilyen színvonalon ellátni”* (24anya); *„Jó érzés volt, hogy van kire támaszkodnom a gyerekek ügyeinek intézésében, a háztartás vezetésében. Jobban tudtam a munkámra koncentrálni”* (31anya). Az anyák karrierjének támogatása (Dunn et al. 2011, Merla 2008) különösen fontos volt a vezető beosztású nők esetében, akiknek hosszú távon nem is tartották volna fent a helyüket, ezért nekik jellemzően a tervezettnél hamarabb kellett visszamenniük dolgozni. Az apák is arról számoltak be, hogy ezzel a döntéssel jelentősen támogatták az anyát a karrierjében, például: *„Alapvetően egy olyan döntést hoztunk, ami az ő karrierjét támogatja és az én személyes vágyammal, elképzelésemmel tökéletesen egybeesett”* (14).

Mind az apák, mind az anyák beszámolóiban a nehézségekkel kísért tanulási folyamat során erős és mélyülő szülői szövetség és bizalom kiépülését érhetjük tetten: *„Sokat tanított nekünk arról a helyzetet, hogy*

bízzunk a másikban, hogy ő is jól meg tudja oldani azokat a feladatokat, amiket eddig mi csináltunk. Nagyon jó döntés volt” (7anya). Az egymás közötti bizalmat és a szülői szövetséget tovább erősítette a rutin megosztásához kapcsolódó rendszeres napközbeni kommunikáció a két fél között (McBride–Rane 1998). Így az anya is részesének tarthatta magát gyermeke mindennapjainak (Rushing–Powell 2015). Az apa számára is elsődleges vagy néhol kizárólagos támasz a gyermeknevelésben az anya volt, tőle kért elsősorban tanácsot, illetve vele osztotta meg a gyermeknevelés gondjait, kérdéseit: *„Szerencsére bármikor lehetett ebben a munkában telefonálni, maximum újrakezdte a mondatot, tehát hogy nem nagyon volt olyan helyzet, hogy elérhetetlen volt számomra, és hogyha nem tudtam valamit eldönteni, akkor azt eldönttettem vele”* (25); *„Ha bármiben, bármilyen dologban kétségem volt, a feleségem a legjobb partner ebben”* (9).

A kisgyermekes lét egyik problémája a szülők egymásra fordítható idejének csökkenése, amit szintén intenzív kommunikációval próbálnak áthidalni a családok, ahogy egyikük fogalmazott: *„Kutyafuttában beszél meg az ember a napi dolgokat aztán zuhan holt fáradtan az ágyba. [...] Úgyhogy az nagyon fontos, hogy merjünk és képesek legyünk beszélni akár rossz, akár jó dolgokról, amelyek a másik fél által valóban meghallgatásra és megértésre találnak”* (15anya).

Az apák otthonléte a szülők egymás közti viszonyában okozhat azonban negatív hatásokat is (Chesley 2011). Így, habár az anyák örömmel bízták gyermeküket az apákra, és az apák is igyekeztek biztosítani az anyák otthoni idejében a gyermekkel tölthető minőségi időt (Rushing–Sparks 2017), rossz érzéseket is szülhet, hogy a gyermek jobban kezd kötődni az apához. Erről két apa a következőképpen számolt be: *„Ez ugyanúgy neki fájdalom is, mert például éppen tegnap este volt ilyen »epizód«, hogy a gyerek inkább apucit szeretné. Tehát olykor visszafele sül el a dolog az ő szemszögéből”* (15); *„A feleségemmel mentünk együtt például az óvodába, akkor hozzám jött először [...] Ez tudom, hogy nagyon mély nyomot hagyott a feleségemben, ami jogos is egyébként”* (24). Ezek az esetek negatív érzéseket eredményeznek mindkét szülőben, az anya részéről féltékenység is megjelenhet. Vannak apák, akik ilyenkor tudatosan törekednek arra, hogy az anyát is visszavonják az érzelmi kötelékbe (Chesley 2011), például: habár szívesen olvasna este mesét, ezt a feladatot tudatosan átadja az anyának. *„Akkor megpróbálkoztunk azzal, hogy [a feleségem] olvassa a mesét. De nem azért, mert én ezt nem csinálom jól, vagy ne én csináljam, hanem sokkal inkább azért, hogy neki a lányokkal legyen egyfajta ilyen kötődése”* (5).

Az apák otthonmaradása tehát a felmerülő nehézségek ellenére is jó hatással lehet a szülők közötti kapcsolatra, növeli az egymás iránti empátiát, a másik feladataival kapcsolatos megértést és erősíti a szülői kohéziót.

Összegzés ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban azt a célt tűztük ki, hogy bemutassuk a családon belüli gondoskodásviszonyokat és apaszerepeket olyan családok körében, ahol az apa marad otthon egy bizonyos ideig a gyermekével, míg az anya az otthonon kívül végez keresőtevékenységet. Ezek az apák az új típusú apaságnak azt a – napjainkban még – ritka változatát testesítik meg, ahol az apa nem csupán részt vesz a szülői gondoskodói feladatokban, hanem elsődlegesen vállalja annak ellátását. Összességében elmondható, hogy habár az apák gyermekükkel való otthonmaradása hazánkban kevésbé elterjedt gyakorlat, ugyanakkor a gondoskodásviszonyok egy lehetséges alternatíváját kínálja.

Kutatásunkat hiánypótlónak tekinthetjük, mivel korábban nem született kifejezetten otthon maradó apákat vizsgáló kutatás Magyarországon és a nemzetközi szakirodalomban is igen szűkkörű azon kutatások száma,

ahol az otthon lévő apákat és párjukat is vizsgálták. Meggyőződésünk, hogy nem kezelhetjük az anyák és az apák szülőséggel, gondoskodással kapcsolatos percepciót és tapasztalatait egymástól elszigetelten, hanem – mivel sok szempontot mérlegelő családi döntés alapján oszlanak meg a kenyérkeresői és a gondoskodói feladatok az egyes családokban – ezeket csak együttesen, egymás kölcsönhatásában vizsgálhatjuk. Ezért az apákkal készült interjúk mellett az édesanyák véleményét is megismertük a velük kitöltetett kérdőívek segítségével.

Az eredmények értékelésénél ugyanakkor korlátot jelent, hogy a minta eltolódott a városban élő, felsőfokú végzettségű szülők felé. Ez adódhatott a mintavétel módjából, mely nagyrészt internetes csatornákon zajló toborzás volt, illetve hólabda módszeren alapult, így kis arányban sikerült elérni a vidéki és alacsonyabb végzettségű családokat. Másrészt abból is fakadhat, hogy az új típusú, gondoskodó apaság inkább a magasabb iskolai végzettségűekre jellemző attitűd. Az emiatt korlátozott általánosíthatóságú eredményeink azonban hozzájárulnak az egyre inkább teret nyerő gondoskodó apaság megismeréséhez. Úgy véljük, hogy a gondoskodásvizonyok feltárásának lényeges eleme a gondoskodással összefüggő munkák tényleges megoszlása a családon belül, és habár kutatásunk során ezt mélyebben is vizsgáltuk, jelen tanulmányunkban csupán utalás szintjén volt lehetőségünk tárgyalni ezt a nagyobb témakört.

Eredményeink alapján leszögezhetjük, hogy az otthon lévő apák újradefiniálták az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát. A gyermekekkel való otthonlét, a róluk való gondoskodás és a velük kialakított intenzív kapcsolat nem fér bele a hegemon maszkulin identitásba, amely elsősorban a fizetett munka szimbolikus értékén alapul. Azonban az elsődleges gondozói szerepkört betöltő apák számára is referenciaként jelenik meg a hegemon férfiasság, tehát ehhez képest pozicionálják magukat. A pozicionálás szerint alapvetően három jellegzetes attitűdmintázatot azonosítottunk a vizsgált apák körében. A legnépesebb táborot alkotó típusba sorolt apák teljes mértékben elutasították a hegemon férfiképet és a hagyományos apaszerepet. Egalitárius szerepfelfogásuk szerint a családban betöltött és ellátott szerepek átjárhatóak. A második típusba azokat az apákat soroltuk, akik ragaszkodtak a hagyományos apaság- és férfiasságkép egyes elemeihez, különösen a családfenntartó, pénzkereső szerephez. A harmadik típusba tartozó apák szintén küzdöttek a hegemon férfiasság ideáljával, amelynek egyes elemeit végül elengedték, így otthonlétüket teljes szerepcseréként élték meg.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy az apa otthonléte a gyermek-apa kapcsolatra egyértelműen pozitív hatással van. A fizikai együttlét szorosabb kapcsolatot és több együtt töltött minőségi időt eredményez. A gyermek(ek) születése, majd az apa otthonmaradása olyan új helyzetet eredményez, ahol hosszú és nehézségekkel terhelt folyamatos tanulási folyamat során kell megtalálni a szülőknek az új szerepüket. Azonban összességében ez a helyzet pozitív hozadékkal jár: növeli a szülők egymás iránti megbecsülését, elfogadását, megértését és bizalmát, valamint erősíti a szülői szövetséget.

Tanulmányunkban tehát bemutattuk, hogy a felmerülő nehézségek ellenére számos pozitív hozadéka van az apák kisgyermekkel való otthonmaradásának. A bemutatottakon túl az apák aktív gondoskodói szerepvállalása – megerősítve a nemzetközi kutatási tapasztalatokat – jelentősen hozzá tud járulni a munka-magánélet kiegyensúlyozottságához, növelheti az egyéni és családi jólétet (Sztáray–Drjenovszky 2021), valamint jelentősen segíti a nők újbóli munkába állását, ami hozzájárul a nők munkaerőpiaci részvételének növekedéséhez. Végezetül, úgy véljük, eredményeink segíthetik a jelenlegi családtámogatási rendszer apák oldaláról történő újragondolását.

HIVATKOZÁSOK

- Acsády J. (2014) A gondoskodás társadalmi konstrukciója. *Replika*, 1–2, 147–163. https://www.replika.hu/system/files/archivum/85-86_09_acsady.pdf
- Bartha A. – Zentai V. (2020) Long-Term Care and Gender Equality: Fuzzy-Set Ideal Types of Care Regimes in Europe. *Social Inclusion*, 8(4), 92–102. <http://dx.doi.org/10.17645/si.v8i4.2956>
- Brandth, B. (2012) Emotional Dimensions of Fathering and Work-Life Boundaries. In McDonald P. – Jeanes, E. (szerk.) *Men, Wage Work and Family*. Abingdon: Routledge, 114–128.
- Brandth B. – Kvande E. (1998) Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering. *The Sociological Review*, 46(2), 293–313. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00120>
- Brandth, B. – Kvande E. (2019) Workplace support of fathers' parental leave use in Norway. *Community, Work & Family*, 22(1), 43–57. <https://doi.org/10.1080/13668803.2018.1472067>
- Braun, V. – Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Chesley, N. (2011) Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change. *Gender & Society*, 25, 642–664. <https://doi.org/10.1177/0891243211417433>
- Connell, R. W. (1987) *Gender and Power*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Connell, R. W. (2000) *The Men and the Boys*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Connell, R. W. – Messerschmidt, J. W. (2009 [2005]): Hegemón maszkulinitás. A fogalom újragondolása. *Replika*, 69, 135–163.
- daSilva, J. M. (2019) *Why you should care about unpaid care work*. OECD. Elérhető: <https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work/> [Letöltve: 2021-04-28]
- Dermott, E. (2003) 'The intimate father': Defining paternal involvement. *Sociological Research Online*, 8(4), 28–38. <https://doi.org/10.5153/sro.859>
- Doucet, A. (2004) "It's almost like I have a job, but I don't get paid": Fathers at home reconfiguring work, care, and masculinity. *Fathering*, 2, 277–303.
- Doucet, A. (2009) Dad and baby in the first year: Gendered responsibilities and embodiment. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 624, 78–98. <https://doi.org/10.1177/0002716209334069>
- Doucet, A. – Merla, L. (2007) Stay-at-home fathering. *Community, Work and Family*, 10(4), 455–473. <https://doi.org/10.1080/13668800701575101>
- Duckworth, J. D. – Buzzanell, P. M. (2009) Constructing work-life balance and fatherhood: Men's framing of the meanings of both work and family. *Communication Studies*, 60(5), 558–573. <https://doi.org/10.1080/10510970903260392>
- Dunn, M. G. – Rochlen, A. B. – O'Brien, K. M. (2011) Employee, mother, and partner: An exploratory investigation of working women with stay-at-home fathers. *Journal of Career Development*, 40, 3–22. <https://doi.org/10.1177/0894845311401744>
- Elliott, K. (2015) Caring masculinities: Theorizing an emerging concept. *Men and Masculinities*, 19(3), 240–259. <https://doi.org/10.1177/1097184X15576203>
- Fischer, J. – Anderson, V. N. (2012) Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers. *Psychology of Men & Masculinity*, 13(1), 16–31.
- Geszler N. (2014) Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya. *Kultúra és közösség*, 4, 115–122.
- Geszler N. (2018) Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya. In Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.) *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*. Budapest: L'Harmattan. 106–118.
- Gregor A. (2014) *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon*. PhD disszertáció. Budapest: ELTE TáTK. Elérhető: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44527/gregor_aniko_doktori_ertekezés.pdf [Letöltve: 2021-04-28]
- Gregor A. (2016) A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 1, 89–111.
- Hadas M. (2009) A hegemón maszkulinitás szociológiai konstrukciói. Férfikutatások a tudományos normalizálódás útján. *Replika*, 69, 27–41.
- Hanlon, N. (2012) *Masculinities, Care and Equality, Identity and Nurture in Men's Lives*. London: Palgrave Macmillan.
- Hobson, B. – Fahlén, S. (2009) Competing scenarios for European fathers: Applying Sen's capabilities and agency framework to work-

- family balance. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 214–233.
- Hunter S. C. – Riggs D. W. – Augoustinos, M. (2017) Constructions of Primary Caregiving Fathers in Popular Parenting Texts. *Social and Personality Psychology*, 23(1), 150–169. <https://doi.org/10.1177/1097184X17730593>
- Johnson, S. (2016) *Role satisfaction in stay-at-home fathers: impact of social support, gender role attitudes, and parental self-efficacy* (Doctoral dissertation, Texas Woman’s University). Elérhető: <https://twu-ir.tdl.org/bitstream/handle/11274/8757/2016JohnsoSarah.pdf?sequence=8&isAllowed=y> [Letöltve: 2021-09-06]
- KOHORSZ’18 (2021) *Apai sztereotípiák*. Elérhető: <https://kohorsz18.hu/eredmenyek/elozetes-eredmenyek/80-apai-sztereotipiak.html> [Letöltve: 2021-04-28]
- Koltai L. (2010) Babázó apák. In Szikra D. (szerk.) *Családpolitikák változóban*. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. 68–78.
- Koslowski, A. (2011) Working fathers in Europe: earning and caring. *European Sociological Review*, 27(2), 230–245. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq004>
- KSH (2019) 2.9.2. *Családok/gyermekek támogatása (2004–2018). A társadalmi haladás mutatószámrendszere*. Elérhető: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_9_2.html [Letöltve: 2021-04-28]
- KSH (2020) *Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 2019*. Budapest: KSH.
- KSH (2021) 25.1.1.6. *Családtámogatásban részesülők*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0006.html [Letöltve: 2021-09-21]
- Latshaw, B. A. (2011) Is fatherhood a full time job? Mixed methods insights into measuring stay-at-home fatherhood. *Fathering*, 9(2), 125–149.
- Latshaw, B. A. – Hale S. I. (2016) ‘The domestic handoff’: stay-at-home fathers’ time-use in female breadwinner families. *Journal of Family Studies*, 22(2), 97–120. <https://doi.org/10.1080/13229400.2015.1034157>
- Lee, J. Y. – Lee, S. J. (2018) Caring is Masculine: Stay-at-Home Fathers and Masculine Identity. *Psychology of Men & Masculinity*. 19(1), 47–58. <http://dx.doi.org/10.1037/men0000079>
- Lorentzen J. (2014) *Az apaszerep története Norvégiában 1850–2012*. Budapest: Pont.
- Makay Zs. – Spéder Zs. (2018) Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.) *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 65–82.
- McLaughlin, K. – Muldoon, O. (2014) Father identity, involvement and work–family balance: An in-depth interview study. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(5), 439–452. <https://doi.org/10.1002/casp.2183>
- Merla, L. (2008) Determinants, costs, and meanings of Belgian stay-at-home fathers: An international comparison. *Fathering*, 6, 113–132.
- McBride, B. – Rane, T. (1998) Parenting alliance as a predictor of father involvement: An exploratory study. *Family Relations*, 47, 229–236. <https://doi.org/10.2307/584971>
- Murinkó L. (2014a) A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás. *Szociológiai Szemle*, 1, 67–101. https://szociologia.hu/dynamic/murinko_67_101old.pdf
- Murinkó L. (2014b) Gyermekgondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése. *Demográfia*, 2, 177–216. <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografuskonyvtar/article/view/2613>
- Nagy B. (2016) Ki áll a sikeres nő mögött? *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2, 117–141. <http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.117>
- Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (2018) A munka-magánélet és a genderrezsím viszonya a gazdasági átalakulást követően. In Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.) *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*. Budapest: L’Harmattan. 15–31.
- Neményi M. (2016) Szülői feladatok és családfenntartás – amikor az anya a fő kenyérkereső, *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2, 243–263. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.224>
- Neményi M. – Takács J. (2018) Családfenntartó anyák munka-magánélet harmonizációs kísérletei Magyarországon. In Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.) *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*. Budapest: L’Harmattan. 355–380.
- Norman, H. – Elliot M. (2014) Measuring Paternal Involvement in Childcare and Housework. *Sociological Research Online*, 20(2), 7. <https://doi.org/10.5153/sro.3590>
- OECD (2011) Long-term Care: Growing Sector, Multifaceted Systems. In *OECD Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care*, OECD. 37–60. Elérhető: <https://www.oecd.org/els/health-systems/47884520.pdf> [Letöltve: 2021-04-28]
- OECD – Social Policy Division (2019a) PF2.1: Parental leave systems. OECD Family Database. Elérhető: https://www.oecd.org/els/soc/PF2_1_Parental_leave_systems.pdf [Letöltve: 2021-07-20]
- OECD – Social Policy Division (2019b) PF2.2: Parents’ use of childbirth-related leave. OECD Family Database. Elérhető: http://www.oecd.org/els/soc/PF2_2_Parents_use_of_childbirth_related_leave.pdf

oecd.org/els/family/PF2-2-Use-childbirth-leave.pdf [Letöltve: 2021-04-28]

- OECD (2021) Employment: Time spent in paid and unpaid work, by sex. Elérhető: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54757> [Letöltve: 2021-04-28]
- Perrone, K. M. – Wright, S. L. – Jackson, Z. V. (2009) Traditional and nontraditional gender roles and work—Family interface for men and women. *Journal of Career Development*, 36(1), 8–24. <https://doi.org/10.1177/0894845308327736>
- Petényi S. (2013) Apák GYES-en – racionális döntés? In Bezsényi T. – Demeter E. – Horzsa G. – Meixner B. – Petényi S. – Szekeres B. (szerk.) *Kötetlen*. Budapest: ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium. 99–112.
- Pongrácz T. – S. Molnár E. (2011) Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In Nagy I. – Pongrácz T. (szerk.) *Szerepváltozások*. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium. 192–206. <https://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Szerepváltozások/192-206Pongracz.pdf>
- Rochlen, A. – McKelley, R. – Suizzo, M. – Scaringi, V. (2008a) Predictors of relationship satisfaction, psychological wellbeing, and life satisfaction among stay-at-home fathers. *Psychology of Men & Masculinity*, 9(1), 17–28. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.9.1.17>
- Rochlen, A. – Suizzo, M. – McKelley, R. – Scaringi, V. (2008b) I’m just providing for my family: A qualitative study of stay-at-home fathers. *Psychology of Men & Masculinity*, 9(4), 193–206. <https://doi.org/10.1037/a0012510>
- Rochlen, A. – McKelley, R. A. (2009) Working therapeutically with stay-at-home fathers. In Oren, C.Z. – Oren, D.C. (szerk.) *Counseling fathers*, New York: Routledge, 207–230.
- Rushing, C. – Powell, L. (2015) Family dynamics of the stay-at-home father and working mother relationship. *American Journal of Men’s Health*, 9, 410–420. <http://dx.doi.org/10.1177/1557988314549414>
- Rushing, C. – Sparks, M. (2017) The mother’s perspective: Factors considered when choosing to enter a stay-at-home father and working mother relationship. *American journal of men’s health*, 11(4), 1260–1268. <https://doi.org/10.1177/15579883176933>
- Snitker, A. (2018) Not Mr. Mom: Navigating discourses for stay-at-home fathers. *The Journal of Men’s Studies*, 26(2), 203–221. <https://doi.org/10.1177/1060826518758628>
- Spéder Zs. (2011) Ellentmondó elvárások között... Családi férfi szerepek, apaszerepek a mai Magyarországon. In Nagy I. – Pongrácz T. (szerk.) *Szerepváltozások*. Budapest: TÁRKI. 207–228.
- Szabó L. (szerk.) (2020) *Kohorsz’18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat – Várados kutatási szakasz. Technikai Riport*. Kutatási jelentések 102. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet. <https://doi.org/10.21543/Kut.2020.102>
- Szalma I. (2021) A vasárnapi apukák egyre inkább apák akarnak lenni. MTA. Elérhető: https://mta.hu/tudomany_hirei/a-vasarnapi-apukak-egyre-inkabb-apak-akarnak-lenni-111061 [Letöltve: 2021-04-28]
- Szalma I. – Takács J (2017) How to measure fathering practices in a European comparison? In Breen, M. J. (szerk.) *Values and Identities in Europe: Evidence from the European Social Survey*. Routledge: Abingdon. 228–249.
- Szikra D. (2010) Franciaország, Lengyelország, az Egyesült Királyság, a Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia és Spanyolország családtámogatási rendszere. In Simonyi Á. (szerk.) *Családpolitikák változóiban*. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. 20–42.
- Sztárayné Kézdy É. – Drjenovszky Zs. – Dupcsik Cs. (2019) Miért megy az apa GYES-re? In Furkó P. – Szathmári É. (szerk.) *Népszerű tudomány, tudománynépszerűsítés: A Károli Gáspár Református Egyetem 2019-es évkönyve*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan. 220–232.
- Sztáray Kézdy É. – Drjenovszky Zs. (2021) Hungarian Stay-at-Home Fathers: A New Alternative for Family Wellbeing. *Social Sciences*, 10, 197. <https://doi.org/10.3390/socsci10060197>
- Takács J. (2017) Aktívan törődő apák Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 3, 104–126.
- Takács J. (2020) How involved are involved fathers in Hungary? Exploring caring masculinities in a post-socialist context. *Families Relationships and Societies*, 9, 3, 487–502. <https://doi.org/10.1332/204674319X15592179267974>
- Tóth O. – Somlai P. (2002) A házasság és a család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio*, 3, 339–348.